

Ekspertvurderinger i kvartalsvis nasjonalregnskap

En kvalitativ casestudie av Seksjon for nasjonalregnskap

Emilie Kristine Read og Karoline Nordstrønen

Veileder: Sabina Du Rietz

Masterutredning i hovedprofilen Økonomisk Styring

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen eller sensorer innestår for de metoder som er anvendt, resultater som er fremkommet eller konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

Formålet med denne utredningen har vært å oppnå innsikt i hvordan ekspertvurderinger utføres i produksjonen av kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR). Med denne utredningen ønsker vi å bidra til litteraturen med en bredere innsikt i hvordan ekspertvurderinger utføres, samt hvordan produksjonen av nasjonalregnskapet foregår. Det vil i gjøre ved å undersøke hvordan ekspertvurderinger utføres i en KNR-kontekst.

KNR er av stor betydning for økonomisk styring og planlegging, men til tross for dette har forskningslitteraturen viet mindre oppmerksomhet til å studere hva som legges til grunn for publisert KNR. Videre er ekspertvurderinger belyst i ulike kontekster, men ikke innenfor nasjonalregnskapet. Basert på dette anser vi utredningens tema for å være viktig og interessant å studere nærmere. Ved hjelp av en kvalitativ casestudie av Seksjon for nasjonalregnskap i Statistisk sentralbyrå, har vi basert på intervju og observasjon, analysert hvordan ekspertvurderinger utføres i KNR, med utgangspunkt i eksisterende litteratur innenfor ekspertvurderinger.

I KNR gjør behovet for ekspertvurderinger seg gjeldende som en følge av usikre og manglende kilde-data. Utførelsen av ekspertvurderinger er vesentlig i produksjonen av KNR, ettersom SSB søker med regnskapet å vise et mest mulig virkelighetsnært bilde av norsk økonomi. Gjennom analysen har vi avdekket at forhold belyst i tidligere litteratur knyttet til ekspertvurderinger, også gjør seg gjeldende i vårt case. Vi har funnet at erfaring og kunnskap, standarder, samt bevissthet rundt egne begrensninger og konferering med andre utgjør en stor del av det å utføre ekspertvurderinger av KNR-tallene. Videre finner vi at bruk av verdianker inngår som et viktig element i ekspertvurderingen. Det sistnevnte er særlig interessant da dette ikke har vært avdekket i tidligere litteratur innenfor ekspertvurderinger. Utredningen kan således bidra med verdifull innsikt, og være av interesse for andre som utfører ekspertvurderinger av tallmateriale i andre kontekster.

Forord

Denne utredningen er skrevet innenfor hovedprofilen Økonomisk Styring, som en del av masterstudiet ved Norges Handelshøyskole (NHH). Arbeidet med utredningen ble startet august 2015 og avsluttet desember samme år. Det har vært et spennende, utfordrende og lærerikt semester, og vi vil takke hverandre for godt samarbeid. Vi har lært mye om nasjonalregnskapet, samt ekspertvurderinger i kvartalsvis nasjonalregnskap, som vi hadde lite kunnskap om før denne utredningen. Vi har også tilegnet oss nyttig kunnskap om kvalitativ datainnsamling og analyse.

Vi vil rette en stor takk til Seksjon for nasjonalregnskap i Statistisk sentralbyrå for godt samarbeid. Både seksjonsleder for nasjonalregnskap og koordinator for kvartalsvis nasjonalregnskap har vært svært viktige bidragsyttere i denne sammenheng. De har bidratt med tilgang til seksjonen, samt med verdifull informasjon, og har gjort det mulig for oss å gjennomføre dette selvstendige arbeidet. Vi vil også takke de andre i Seksjon for nasjonalregnskap som har tatt seg tid til å besvare våre spørsmål.

Sist, men ikke minst, ønsker vi å rette en stor takk til vår veileder Sabina Du Rietz, som har vært en aktiv og viktig støttespiller gjennom denne prosessen. Med sine konstruktive tilbakemeldinger og faglige kompetanse har hun vært en viktig bidragsyter for utredningen og dens kvalitet. Vi setter stor pris på engasjementet hun har vist for vårt arbeid.

Når vi nå avslutter vår tid på NHH, ønsker vi å takke alle som har bidratt til en uforglemmelig tid.

Bergen, desember 2015

Emilie Kristine Read

Karoline Nordstrønen

Innholdsfortegnelse

1. Introduksjon	6
1.1 Bakgrunn for valg av tema.....	6
1.2 Formål og forskningsspørsmål.....	9
1.3 Oppgavens struktur	10
2. Teori og tidligere litteratur.....	11
2.1 Tidligere litteratur innenfor nasjonalregnskapet	11
2.2 Ekspertvurderinger.....	12
2.2.1 Ekspertvurderinger innen regnskapsfeltet	13
2.2.2 En generell modell for utførelsen av ekspertvurderinger	14
2.2.3 Erfaring og kunnskap.....	15
2.2.4 Utdfordringer ved utførelse av ekspertvurderinger	16
2.3 Sentrale konsepter av relevans for ekspertvurderinger	16
2.3.1 Verdianker	16
2.3.2 Tidsserieanalyse.....	17
2.4 Oppsummering.....	17
3. Metode og forskningsdesign	19
3.1 Design	19
3.1.1 Tilnærming.....	20
3.2 Forskningsmetode	20
3.3 Forskningsstrategi.....	21
3.4 Innsamling av data.....	22
3.4.1 Datamateriale.....	23
3.4.2 Intervju: Intervjuguide og gjennomføring	23
3.4.3 Observasjon	26
3.4.4 Dokumenter	26
3.5 Analyse av data.....	26
3.6 Utdfordringer ved datakvaliteten	28
3.6.1 Validitet	28
3.6.2 Reliabilitet.....	29
3.6.3 Intervjuerbias, respondentbias og observatøreffekt	30
3.6.4 Generaliseringsevne.....	31
3.7 Etske vurderinger	32
4. Case: SSBs Seksjon for nasjonalregnskap.....	34

4.1 Om kvartalsvis nasjonalregnskap	34
4.2 Utviklingen av kvartalsvis nasjonalregnskap	34
4.3 Om Seksjon for nasjonalregnskap.....	35
4.4 Produksjonen av kvartalsvis nasjonalregnskap	36
5. Analyse	39
5.1 Usikre eller manglende kilde-data	40
5.2 Erfaring og kunnskap	43
5.2.1 Erfaring	44
5.2.2 Kunnskap	46
5.3 Bevissthet rundt egne begrensninger og konferering	47
5.4 Standarder	51
5.5 Verdianker	53
6. Diskusjon.....	58
6.1 Ekspertvurderinger i nasjonalregnskapet	58
6.2 Ekspertvurderinger.....	59
6.2.1 Erfaring og kunnskap.....	59
6.2.2 Bevissthet rundt egne begrensninger og konferering med andre.....	60
6.2.3 Standarder	61
6.2.4 Verdianker	61
7. Konklusjon	63
7.1 Innledning	63
7.2 Konklusjon og praktiske implikasjoner.....	63
7.3 Begrensninger ved utredningen	64
7.4 Forslag til videre forskning	65
8. Litteraturliste.....	67
9. Vedlegg	72
9.1 Intervjuguide 1	72
9.2 Intervjuguide 2	74

1. Introduksjon

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) er en aggregert utforming av det årlige nasjonalregnskapet som beskriver Norges økonomiske aktivitet (Statistisk sentralbyrå [SSB], 2015a). I Norge er det Seksjon for nasjonalregnskap i Statistisk sentralbyrå som produserer KNR, og regnskapet ble utformet for å registrere transaksjoner foretatt hvert kvartal (Halvorsen, Simpson & Skoglund, 2011). KNR gir således en oversikt over den kortsiktige utviklingen i landets økonomi, og er derfor et viktig redskap for å holde oversikt over og analysere konjunkturforløpet (SSB, 2015a; Evensen, 2004).

Utbyggingen av KNR har vært viktig, ettersom tilgang på oppdatert og løpende informasjon om den økonomiske utviklingen er blitt stadig mer etterspurt. Det kommer blant annet som en konsekvens av at ulike lands økonomiske tilstand påvirker hverandre på tvers, i større grad enn tidligere (Halvorsen et al., 2011). I neste omgang vil oppdatert informasjon gjennom KNR være viktig for dem som skal ta politiske valg, for at egnet politikk skal føres til riktig tid (Lequiller & Blades, 2006). Å basere seg på årlige gjennomsnitt vil kunne være misvisende for den faktiske økonomiske tilstanden. Eksempelvis vil politiske beslutninger basert på et årlig gjennomsnitt kunne føre til at det tas beslutninger om å gi økonomien et «boost», selv om det i realiteten allerede er startet en økonomisk oppgang. Her vil KNR bidra med mer tidsriktig informasjon enn det årlige nasjonalregnskapet (Lequiller & Blades, 2006). Viktigheten av gyldighet i konjunkturbeskrivelsen ser man tydelig i Norge i dag, ettersom pengepolitikken i større grad enn tidligere, knyttes tettere opp mot løpende informasjon om Norges økonomiske utvikling (Evensen, 2004).

Evensen (2004, s. 10) skriver følgende om KNR-tallenes relevans:

"KNR-tallene benyttes av myndighetene til arbeidet med nasjonalbudsjettet og til økonomisk planlegging for øvrig. Foruten å gi myndighetene og andre interesserte informasjon om tilstanden og utviklingen i norsk økonomi, skal KNR tjene som grunnlag for prognoser og utredninger, og bidra med statistisk materiale til forskningsformål."

Av sitatet fremkommer det at KNR-tallene fungerer som et viktig informasjonsgrunnlag for beslutninger tilknyttet norsk økonomi, og således påvirker og er av betydning for allmennheten. Coyle (2014) har en ytterligere vinkling på nasjonalregnskapets relevans for samfunnet, og ifølge henne gir nasjonalregnskapet allmennheten mulighet til å sette politikerne til ansvar for hvordan landet styres. Dersom offentliggjøringen av nasjonalregnskapet viser en negativ utvikling, sammenlignet med hva regjeringen forespeilet, vil regjeringen trolig miste tillit, i tillegg til at sannsynligheten for å bli gjenvalgt reduseres. På den måten er ikke KNR bare en oversikt over landets kortsiktige økonomiske utvikling, men også en måte for samfunnet å ta stilling til den sittende regjeringens arbeid.

Sentrale brukere av KNR i Norge er Norges Bank, Finansdepartementet, Norges Handels Organisasjon og Norges største banker, mens internasjonale brukere består av blant annet The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), De forente nasjoner (FN) og Eurostat (Halvorsen et al., 2011). Til tross for at KNR utgjør en viktig del av beslutningsgrunnlaget for ovennevnte institusjoner, hevder tidligere forskning at man i for liten grad har stilt seg kritisk til at en håndfull akademikere hadde erkjent nasjonalregnskapet før det spredte seg globalt (Suzuki, 2003). Suzuki (2003) problematiserer samfunnets ukritiske aksept av regnskapet, ved å trekke frem konsekvensene av at nasjonalregnskapet har blitt en global standard for internasjonal økonomi. Han mener nasjonalregnskapet har mye større effekt på samfunnet enn hva som erkjennes, og viser blant annet til dets dominerende rolle hva angår styring av økonomien.

Suzuki (2003) påpeker videre andre negative konsekvenser av at samfunnet ukritisk har akseptert regnskapet, ved følgende påstand:

"Nowadays, policymakers, officials and the public generally seem to have accepted the accounting presentation of economic reality without questioning the possibility that accounting may rhetorically convey partial and sometimes intentionally biased information about the economy" (Suzuki, 2003, s. 89).

Påstanden problematiserer at dagens samfunn generelt har akseptert regnskapet som en presentasjon av virkeligheten. Denne oppfatningen støttes av Bogen og Woodward (1988)

som hevder økonomer i for stor grad antar at de observerer den økonomiske realiteten, når de i virkeligheten observerer dataene bak realiteten. Det vil således være viktig å videre undersøke produksjonen av nasjonalregnskapet, og hva som ligger til grunn for tallene som presenteres.

I 2004 utga SSB rapporten *Kvalitetsarbeid knyttet til kvartalsvis nasjonalregnskap* for: ”(...) å evaluere kvaliteten på KNR og utarbeide en prioritert plan over kvalitetsfremmende tiltak” (Evensen 2004, s. 1). Rapporten gir innsikt i KNR-produksjonen, og det fremkommer at det foretas vurderinger av fagkyndige gjennom hele prosessen, både løpende og som en del av enkeltprosesser. Vurderinger gjøres blant annet av korttidsstatistikk og av økonomiske indikatorer for ulike næringer, som inngår i det endelige regnskapet (Evensen, 2004). Således er vurderinger en vesentlig del av prosessen med å produsere KNR, og en viktig del av KNR-prosessen å studere nærmere.

Vurderinger som utføres av fagkyndige omtales i litteraturen som ekspertvurderinger (Meyer & Booker, 2001). Popa, Tudor, Span og Fulop (2011) argumenterer for behovet for å foreta ekspertvurderinger når det oppstår situasjoner der det ikke foreligger tilstrekkelige regler for å ta beslutninger, og man må bruke egen dømmekraft for å komme til en beslutning (Popa et al., 2011). Ifølge Popa et al. (2011) har det blitt gjennomført mange praktiske og teoretiske studier om fenomenet ekspertvurderinger, men det er fortsatt mange ubesvarte spørsmål innenfor feltet. Tidligere forskning tar blant annet for seg benyttelsen og utførelsen av ekspertvurderinger innen regnskap (Wojdak, 1970; Brown, Collins & Thornton, 1993). Hvordan eller hvorvidt ekspertvurderinger inngår som en del av prosessen ved utarbeidelsen av KNR og nasjonalregnskapet for øvrig, er imidlertid et forsømt område i litteraturen. Det vil likevel være et vel så aktuelt tema i KNR-kontekst, ettersom vurderinger utført av fagkyndige inngår som en viktig del av SSBs arbeid med KNR (SSB, 2015a). Det foregående, samt KNR-tallenes relevans for samfunnet, utgjør motivasjonen for å oppnå innsikt i ekspertvurderingenes rolle i produksjonen av KNR.

1.2 Formål og forskningsspørsmål

Som det ovennevnte indikerer, er det behov for å utvide forskningsområdet innenfor ekspertvurderinger, og videre studere konseptet innenfor KNR ettersom vurderingsprosessen i KNR i liten grad har blitt konkretisert i tidligere litteratur. Formålet med utredningen er derfor å bidra til økt innsikt i fenomenet ekspertvurderinger i en KNR-kontekst, og herunder hvordan ekspertvurderinger utføres i produksjonen av KNR. Vi ønsker med dette å utvide eksisterende litteratur om ekspertvurderinger ved å studere fenomenet i en KNR-kontekst. I tillegg søker vi også å utvide litteraturen innenfor nasjonalregnskapet, som også fremstår som nokså begrenset.

Ved å gå i dybden av ekspertvurderingene som utføres i produksjonen av KNR, har vi forsøkt å avdekke konkrete metoder som nyttiggjøres for å utføre ekspertvurderingene. Ettersom utarbeidelsen av KNR er viktig for økonomisk styring og politikk, søker vi å få innsikt i ekspertvurderinger som SSB foretar i den sammenheng, da dette vil være av verdi for dem som benytter seg av KNR-tallene. Samtidig vil det kunne være verdifullt for dem som gjør vurderinger av tallmateriale i andre kontekster også, fordi det gir innsikt i metoder for utførelsen av ekspertvurderinger.

Basert på temaets viktighet og aktualitet, og muligheten for å utvide eksisterende litteratur, søker vi å besvare følgende forskningsspørsmål:

Hvordan utfører Seksjon for nasjonalregnskap i Statistisk sentralbyrå ekspertvurderinger i produksjonen av kvartalsvis nasjonalregnskap?

For å besvare utredningens forskningsspørsmål har vi valgt å benytte Seksjon for nasjonalregnskap i Statistisk sentralbyrå som case, da det er de som produserer KNR. Dette er et interessant case å studere da produksjonen av KNR i utgangspunktet fremstår som en nokså mekanisk prosess, men at den til tross for det innebærer bruk av ekspertvurderinger. Derfor vil dette casestudiet kunne bidra med økt innsikt i ekspertvurderinger, og hva som legges til grunn for publisert KNR.

1.3 Oppgavens struktur

For å besvare forskningsspørsmålet har vi delt utredningen inn i syv kapitler, inklusiv introduksjonskapitlet. I kapittel 1 har vi presentert bakgrunn for valg av tema, samt utredningens formål og forskningsspørsmål. Utredningen disponeres videre slik at den i kapittel 2 belyser relevant teori og tidligere litteratur. I kapittel 3 presenteres utredningens metodiske tilnærming, herunder hvilke metoder som er benyttet for datainnsamling og – analyse, samt en evaluering av benyttet metode og etiske utfordringer. Videre vil vi i kapittel 4, presentere Seksjon for nasjonalregnskap som casestudie, hvor vi gir leseren innsikt i konteksten som studeres. Deretter følger analyse av vårt datamateriale, i kapittel 5, hvor vi gjør rede for de viktigste resultatene og sammenhengene vi har funnet. Dette følges opp med en oppsummerende diskusjon av funnene våre i kapittel 6. Avslutningsvis vil vi i kapittel 7 presentere utredningens konklusjon og praktiske implikasjoner, begrensninger ved utredningen, samt forslag til fremtidig forskning.

2. Teori og tidlige litteratur

I dette kapitlet vil det teoretiske grunnlaget for utredningen presenteres. Utredningen søker å analysere ekspertvurderinger i produksjonen av KNR, og det vil derfor være naturlig å presentere tidligere litteratur innenfor KNR og nasjonalregnskapet. Deretter vil vi tilnærme oss forskningsspørsmålet ved å ta for oss tidligere litteratur om fenomenet ekspertvurderinger. Dette innebærer både generell teori om ekspertvurderinger, samt litteratur som omtaler ekspertvurderinger i en regnskapskontekst. utfordringer knyttet til utførelsen av ekspertvurderinger vil også belyses. Videre har vi funnet det nødvendig å gå utenfor litteraturen om ekspertvurderinger, for å supplere med litteratur om konsepter vi har funnet empirisk, og som vi anser det som nødvendig å ha innsikt i for senere analyse. Denne litteraturgjennomgangen gjør vi for å skape en felles plattform og forståelse om teori og begreper mellom leser og forsker for videre analyse. Avslutningsvis gir vi en kort oppsummering av litteraturgjennomgangen.

2.1 Tidligere litteratur innenfor nasjonalregnskapet

Det er svært få studier som har tatt for seg KNR som forskningsobjekt, og KNR fremstår som et lite befart forskningsområde, med unntak av de rapporter og prosjekter som SSB selv har utarbeidet. Dette er en generell tendens ikke bare innenfor norsk litteratur, men også i internasjonal forskning. Etersom KNR og nasjonalregnskapet er basert på samme prinsipper, og KNR tilsvarende det aggregerte nasjonalregnskapet, vil det redegjøres for tidligere litteratur innen nasjonalregnskapet som det i større grad har blitt forsket på.

Tidligere litteratur innenfor nasjonalregnskapet har belyst den historiske konteksten, samt de økonomiske hovedstørrelsene som inngår i nasjonalregnskapet, herunder hva disse forteller oss og ikke forteller oss, om landets økonomiske tilstand (Halvorsen et al., 2011; Coyle, 2014). I litteraturen eksisterer det blant annet studier som omhandler hva som bør inkluderes i nasjonalregnskapets hovedstørrelser (Hamilton, 1996), og hvilke slutninger man kan trekke ut fra nasjonalregnskapet og dets hovedstørrelser; herunder blant annet nasjonalregnskapet som utgangspunkt for mål på fattigdom (Ravallion, 2000) og BNP som velferdsmål (Coyle, 2014).

Det eksisterer også et spekter av rapporter og manualer utgitt av større internasjonale organisasjoner, heriblant OECD om den generelle KNR-prosessen (Bloem, Dippelsman & Mæhle, 2001), og det internasjonale pengefondet (IMF) om hvordan forstå nasjonalregnskapet (Lequiller & Blades, 2007).

Som Suzuki (2003) påpeker er det derimot begrenset med forskning som retter seg spesielt mot hva som legges til grunn for nasjonalregnskapet. Av SSBs rapporter (Evensen, 2004) ser man at tallene som publiseres i KNR ikke fremkommer automatisk, og at det er et behov for å benytte de ansattes vurderinger i denne prosessen. Det vil derfor være verdifullt å studere disse vurderingene nærmere, ettersom det belyser hvilket arbeid som må utføres for å produsere tall over økonomien.

2.2 Ekspertvurderinger

I regnskap som fagfelt eksisterer det nøye utarbeidede lover og regelverk som skal være retningsgivende for prosessen med å utarbeide regnskapet. I praksis er det likevel ikke alltid at de gitte standarder og metoder strekker til, eksempelvis grunnet komplekse kontekster og situasjoner, og dermed blir utøvelsen av ekspertvurderinger et nødvendig element i prosessen (Popa et al., 2011).

Det eksisterer ulike definisjoner på hva fenomenet ekspertvurdering går ut på, og en begrepsavklaring er derfor nødvendig. Meyer og Booker (2001) viser til at ekspertvurderinger benevnes på mange ulike måter og i litteraturen finner man begreper som professional judgment (Wojdak, 1970; Popa et al., 2011), expert judgment, expert knowledge, subjective judgment (Meyer & Booker, 2001), for å nevne noen. Basert på dette fremsetter Meyer og Booker (2001, s. 4) følgende definisjon: ”*Whatever it is called, expert judgment is more than a guess. It is an informed opinion based on the expert’s training and experience.*”.

Det er den ovennevnte forståelsen av ekspertvurderinger utredningen vil ta utgangspunkt i, og av definisjonen følger et sentralt poeng. Nemlig at ekspertvurderinger er en velbegrunnet formening, som er basert på erfaring og opplæring. Videre peker Meyer og Booker (2001, s. 4) på at ekspertvurderinger kan benyttes når andre kilder ikke er tilgjengelig, eller som et

supplement til tilgjengelige data som fremstår som knappe, tvilsomme, eller bare indirekte gjeldende. Som supplement bidrar dermed ekspertvurderingene til å tolke eksisterende data (Meyer & Booker, 2001).

Videre anses det som relevant å avklare betydningen av konseptet ekspert, da det inngår som en viktig del av fenomenet ekspertvurdering. Ifølge Bolger og Wright (1994, s. 2) er det likevel sjeldent at hva som menes med konseptet ekspert defineres i litteraturen om ekspertvurderinger. De stiller seg kritisk til den generelle forventningen om at man vil gjenkjenne en ekspert når man ser en (Bolger & Wright, 1994). På bakgrunn av dette presenterer Bolger og Wright (1994) følgende forståelse av begrepet:

"(...) experts are thought to have: well-learnt, highly-practiced skills; have a large body of knowledge; have heuristics or rules-of-thumb to allow them to apply their knowledge to real-world situations; and have certain general problem solving skills which constitutes a form of filtering, as does "recognising problems they face as instances of types with which they are familiar"." (Bolger & Wright, 1994, s. 2).

Litteraturen som foreligger om ekspertvurderinger tar for seg fenomenet i ulike kontekster (Meyer & Booker, 2001; Popa et al., 2011). Ekspertvurderinger er en del av spesialisters beslutningsgrunnlag innenfor mange ulike fagområder, og Popa et al. (2011) fremhever blant andre utdanning, revisjon, prosjektering og helsevesenet. Til tross for dette, hevder Davis (1992, s. 1) at ekspertvurderinger i stor grad har blitt tatt for gitt, og fremmer et syn om at enhver profesjonell uten en særskilt form for vurdering som skiller dens profesjon fra alle andre, er å anse som en inkompetent lekmann. Ifølge Davis (1992, s. 1) er det således evnen til å utøve ekspertvurderinger som sier noe om evnen til å praktisere yrket på ærlig vis. Dermed fremstår ekspertvurderinger som en nødvendighet, og ikke noe en kan velge bort.

2.2.1 Ekspertvurderinger innen regnskapsfeltet

Litteraturen som presenteres omhandler i stor grad litteratur på ekspertvurderinger innen regnskap generelt, ettersom det har vist seg vanskelig å finne innenfor nasjonalregnskapet

spesifikt. Vi anerkjenner imidlertid at det foreligger forskjeller i regnskap på bedriftsnivå og på nasjonalt nivå, og vil derfor vektlegge de deler av litteraturen vi anser som særlig relevante for KNR.

Ekspertvurderinger benyttes innenfor regnskapsprofesjonen blant annet som følge av manglende retningslinjer og standarder for alle mulige situasjoner (Popa et al., 2011). Popa et al. (2011) hevder at spesialister bekrefter at de prinsipper og retningslinjer som er gitt, ikke er tilstrekkelige for å utføre en konkret og generelt akseptert vurdering. Brown et al. (1993) fremmer et syn om at selv om standardene ikke er fullstendig retningsgivende, vil de likevel være verdifulle. Det kommer av at de setter begrensninger for individets ekspertvurderinger, samt at de gjør det mulig for brukerne å trekke gyldige slutninger fra vurderingene som er gjort (Brown et al., 1993).

Viktigheten av ekspertvurderinger, samt de faktorer som påvirker disse vurderingene, er blitt et anerkjent tema innenfor regnskapsfeltet (Wojdak, 1970; Brown et al., 1993). Det kommer blant annet som følge av at man i større grad anerkjenner regnskapsprosessen for å være en sosial, så vel som teknisk praksis (Heidhues & Patel, 2011). Wagner (1965, s. 600) har uttrykt følgende om ekspertvurderinger i regnskap: *"The accounting profession's prime asset is an attribute known as professional judgment."* Videre viser han til at Burke (1964) fremhever at man i regnskap ideelt sett ønsker å oppfatte og rapportere de reelle og faktiske forhold. For å oppnå dette hevder han at man må gjennom en vurderingsprosess, hvor man stiller spørsmålstegn ved, velger ut, og ser bort fra informasjon (Burke, 1964, s. 839). Wojdak (1970, s. 96) på sin side, peker på at ekspertvurderinger alltid vil være påkrevd, da det er en naturlig følge av regnskapsprosessens innhold.

2.2.2 En generell modell for utførelsen av ekspertvurderinger

Litteraturen mangler et tydelig rammeverk for å analysere utførelsen av ekspertvurderinger. For å forsøke å oppnå bedre innsikt i dette har Popa et al. (2011) gjennomført en litteraturstudie om ekspertvurderinger i ulike kontekster, der det identifiseres ulike karakteristikk ved ekspertvurderinger. Ifølge Popa et al. (2011) kan karakteristikkene derfor anses å være uavhengig av kontekst og profesjon.

Det er ifølge Popa et al. (2011) situasjonens kompleksitet og konteksten som avgjør hvor stor rolle ekspertvurderinger skal utgjøre. Popa et al. (2011) hevder at ekspertvurderinger skal utføres når det er uvanlige eller ikke-rutine situasjoner, og at eksperten må fange opp en slik kompleks situasjon der det er behov for ekspertvurderinger. Videre er det visse kriterier som må være til stede ved utøvelse av ekspertvurderinger. Først og fremst må det være gyldige grunner til at det foretas ekspertvurderinger. I neste omgang er det viktig at det utøves på logisk, riktig og lovlig vis. Bruken av ekspertvurderinger må også dokumenteres for de forhold det gjelder, og dokumentasjonen må baseres på observasjoner, kunnskap og andre informasjonskilder. Det må i tillegg være mulig for eksperten å forsvare sin mening. Avslutningsvis nevnes det at eksperter må være bevisst sine egne begrensninger, og at konferering med kolleger eller andre spesialister på området er en viktig del av dette. Det er nettopp for å forhindre potensielle alvorlige konsekvenser av ens egen beslutning (Popa et al., 2011).

Videre presenteres viktige faktorer som bidrar til utførelsen av ekspertvurderingsprosessen. Først og fremst må eksperten ivareta de standarder og etiske prinsippene som foreligger. I neste omgang er ekspertens erfaring og kunnskap blant vesentlige faktorer for å utføre ekspertvurderinger (Popa et al., 2011).

2.2.3 Erfaring og kunnskap

Litteraturen peker på at kunnskap og erfaring er en viktig del av det å utføre ekspertvurderinger (Meyer & Booker, 2001; Coles, 2002; Popa et al., 2011). Coles (2002) hevder at grunnlaget for å utføre ekspertvurderinger bygger på kunnskap (fritt oversatt fra practical wisdom). Denne kunnskapen oppnås blant annet gjennom erfaring og diskusjon med andre kolleger. Dette synet deles også av blant andre Meyer og Booker (2001), som peker på at en eksperts kunnskap er noe man tilegner seg gjennom profesjonell erfaring, og derfor vil også eksperters kunnskap variere. Meyer og Booker (2001, s. 19) hevder at ekspertens profesjonelle erfaring er bestående av blant annet utdanning, opplæring på jobben, og dramatiske hendelser i feltet. Videre kan erfaring ifølge Harvey og Fischer (2005, s. 119) være (i) direkte, som vil si at man oppnår erfaring fordi man utfører en oppgave gjentatte

ganger, eller (ii) indirekte, som går ut på å oppnå erfaring gjennom å observere andre som utfører oppgaver.

2.2.4 Utfordringer ved utførelse av ekspertvurderinger

Ekspertvurderinger er som nevnt et fenomen som eksisterer innenfor mange ulike felt. Det pekes likevel på at det foreligger mindre forståelse for hva ekspertvurderinger faktisk innebærer, og videre manglende evne til å forklare det (Popa et al., 2011). Popa et al. (2011) hevder at dette kan føre til situasjoner hvor feilaktige eller uprofesjonelle beslutninger aksepteres uten muligheten for å bestride dem. Det kan lede til alvorlige problemer, med implikasjoner for finansielle, økonomiske og sosiale aspekter (Popa et al., 2011).

Meyer og Booker (2001) fremhever at ekspertvurderinger kan utføres, og beslutninger baseres på disse, uten at eksperten selv er klar over at det er det den gjør. En slik ubevisst utførelse vil kunne medføre ekspertvurderinger av lavere kvalitet, enn dersom eksperten er bevisst at den utfører en ekspertvurdering. Det begrunnes med at eksperten da gjerne legger ned en større innsats i, og bruker mer tid på sin vurdering (Meyer & Booker, 2001).

2.3 Sentrale konsepter av relevans for ekspertvurderinger

Konseptene som fremsettes i dette kapitlet går utover litteraturen om ekspertvurderinger, og er konsepter vi har funnet empirisk. Konseptene er således forankret i annen litteratur, men gjør seg gjeldende i konteksten vi studerer. Vi studerer hvordan ekspertvurderinger utføres i KNR og anser verdianker og tidsserieanalyse som relevant for utredningens teoretiske grunnlag.

2.3.1 Verdianker

Et verdianker er definert av Hutter (2011, s. 207) som et felles referansepunkt som grunnlag for å gi mening til en vurdering, og ved sammenlikning av vurderinger. Hutter (2011) hevder at uten et slikt felles referansepunkt, vil de som utfører evalueringer ha vanskeligheter med å

sammenlikne sine vurderinger med andre. Verdiankeret vil således bidra med et fastsatt punkt, i en prosess som preges av relative vurderinger, og som er synlig for dem som inngår i vurderingsprosessen (Hutter, 2011).

2.3.2 Tidsserieanalyse

Tidsserieanalyse er et viktig verktøy for å fremsette økonomiske prognoser. Anderson (1994, s. 1) gir følgende avklaring av konseptet tidsserie: *"The measurement of some particular characteristics over a period of time constitutes a time series."*

Anderson (1994) trekker fram kvartalsvis måling av brutto nasjonalprodukt som et eksempel på en tidsserie. Videre hevder han (Anderson, 1994) at utvikling og variasjoner i fenomener over tid, er av interesse innenfor mange felt. I den sammenheng trekker han spesielt frem nasjonale karakteristikk, som eksempelvis økonomiske forhold, som utvikler seg og fluktuerer over tid (Anderson, 1994).

Formålet med å benytte seg av tidsserieanalyse er varierende (Anderson, 1994). Et mål i følge med å bruke tidsserieanalyse er å kunne si noe om fremtiden, basert på kunnskapen om fortiden (Chatfield, 2009). Ved hjelp av observerte tidsserier kan man således si noe om de fremtidige verdiene i den gitte serien, noe som er av viktighet i analyse av økonomiske tidsserier (Chatfield, 2009).

2.4 Oppsummering

I dette kapitlet har vi gjennomgått relevant litteratur for de konseptene vi vil ta utgangspunkt i når vi skal besvare utredningens forskningsspørsmål, og litteraturen vil således danne grunnlag for utredningens videre forskning. Ut fra det litterære grunnlaget fremstår det som viktig å nærmere studere hvordan ekspertvurderinger utføres, da det eksisterer en svært begrenset mengde forskning som tar for seg akkurat dette, i tillegg til at litteraturen er lite spesifikk. Det fremstår videre som viktig å analysere ekspertvurderinger i en KNR-kontekst, ettersom det inngår som et viktig element i utarbeidelsen av KNR, samt at forskning på dette

området også er begrenset. Denne utredningen vil bidra til å utvide eksisterende teori om ekspertvurderinger og nasjonalregnskapet ved å analysere ekspertvurderinger i en KNR-kontekst.

Vi ser at litteraturen vektlegger ekspertens erfaring og kunnskap, samt bevissthet rundt egne begrensninger, konferering med andre og standarder som viktige faktorer i ekspertvurderinger. Utover dette har vi funnet konseptene verdianker og tidsserieanalyse empirisk som relevante for utførelsen av ekspertvurderingene. Det vil derfor være naturlig å ta utgangspunkt i disse konseptene for videre analyse. Litteraturen om ekspertvurdering, verdianker og tidsserieanalyse i kombinasjon vil således benyttes som vårt analyseverktøy.

3. Metode og forskningsdesign

I dette kapitlet vil vi beskrive metoden vi har anvendt i utredningen, samt at det vil redegjøres for hvordan valgt metode kan bidra til å besvare forskningsspørsmålet på en god måte. Vi gjør først rede for valg av design, tilnærming og metode. Videre beskriver vi utførelsen av datainnsamling og –analyse, før vi avslutningsvis tar for oss utfordringer ved datakvaliteten og etiske utfordringer.

3.1 Design

Et forskningsdesign er den overordnede planen for hvordan man skal gå frem for å besvare forskningsspørsmålet, og valg av forskningsdesign er avhengig av utredningens formål, samt av størrelsen på det eksisterende forskningsområdet (Saunders, Lewis & Thornhill, 2012). For å besvare forskningsspørsmålet på best mulig måte, har det vært viktig å velge en fleksibel tilnærming, ettersom det bidrar til en bedre forståelse av hvordan ekspertvurderinger utføres i en KNR-kontekst. Denne utredningen vil derfor ta utgangspunkt i et utforskende design. Ifølge Saunders et al. (2012) er et utforskende forskningsdesign hensiktsmessig når man søker å oppnå innsikt i fenomenets natur, stille åpne spørsmål og å undersøke fenomenet i et nytt perspektiv. Videre er det utforskende designet hensiktsmessig når det finnes en begrenset andel forskning innenfor valgt tema, og når man ønsker en fleksibel fremgangsmåte (Saunders et. al, 2012).

Som vist i vår litteraturoversikt eksisterer det en del forskning om ekspertvurderinger (Davis, 1992; Meyer & Booker, 2001; Popa et al., 2011), samt om ekspertvurderinger innenfor regnskapsfaget (Wagner, 1965; Wojdak, 1970; Brown et al., 1993; Heidhues & Patel, 2011). Det er likevel verdt å nevne at det foreligger betydelig mindre forskning på nasjonalregnskapet generelt, samt at det foreligger et utpreget gap i forskningslitteraturen hva gjelder forskning på KNR, og ekspertvurderingens rolle i utarbeidelsen av regnskapet. Videre er det også begrenset med forskning som ser på selve utførelsen av ekspertvurderingene mer generelt. Summen av dette peker mot at et utforskende design vil være mest hensiktsmessig

for denne utredningen. Valget av et utforskende design har gitt anledning for å ta utgangspunkt i eksisterende teori, og utvikle og tilpasse utredningen, etter hvert som vi har ervervet ny informasjon i våre undersøkelser.

3.1.1 Tilnærming

Litteraturen som er presentert om ekspertvurderinger danner et viktig grunnlag for utredningen, og utredningens hensikt er å studere ekspertvurderinger i en KNR-kontekst, som det eksisterer lite forskning på. Utredningen tar derfor sikte på å belyse ukjente aspekter og nye sammenhenger som gjør seg aktuelle både i og utenfor konteksten. Framgangsmåten i utredningen veksler derfor mellom å benytte eksisterende teori om ekspertvurderinger, og innsamling av empiri knyttet til ekspertvurderinger i en KNR-kontekst. Vi har med dette beveget oss fram og tilbake mellom teori og empiriske observasjoner, noe som i litteraturen omtales som en abduktiv tilnærming (Urdari & Tudor, 2014). Vi har blant annet gjort empiriske observasjoner gjennom intervjuer der vi har fanget opp konsepter av relevans for ekspertvurderinger, som vi så har forsøkt å finne litteratur om. Ifølge Dubois og Gadde (2002) vil man på denne måten kunne utvide ens forståelse av både teori og empiriske fenomen. Den abduktive tilnærmingen skaper en bro mellom feltet og teorien, i denne sammenheng henholdsvis KNR og ekspertvurderinger (Dubois & Gadde, 2002).

Vi er bevisst de utfordringer som gjør seg gjeldende ved å benytte en abduktiv tilnærming, hva gjelder tidsbruk og muligheten for at interessante mønster for oppgaven aldri vil fremkomme (Saunders et al., 2012). Basert på de fordelene den abduktive tilnærmingen gir, vil imidlertid en abduktiv tilnærming være hensiktsmessig for denne utredningen.

3.2 Forskningsmetode

For å besvare forskningsspørsmålet har vi valgt å benytte en kvalitativ forskningsmetode. Den kvalitative metoden vil egne seg godt da vi søker å forstå et fenomen utover det å finne generelle sammenhenger mellom variabler. Videre tar utredningen utgangspunkt i ikke-numeriske data, og en kvalitativ metode vil således være hensiktsmessig (Saunders et al.,

2012). En viktig styrke ved den kvalitative forskningsmetoden er at den er fleksibel og delvis ustrukturert (Saunders et al., 2012). Det vil være verdifullt i denne utredningen, fordi det gjør det mulig å tilpasse utredningen etter hvert som vi erverver ny innsikt i produksjonen av KNR og hvordan vurderingsprosessen foregår.

Den kvantitative forskningsmetodens dominans i regnskapslitteraturen har vært omdiskutert i lang tid (Urdari & Tudor, 2014). Urdari og Tudor (2014, s. 88) hevder at kvantitative studier er svært viktige innenfor regnskapsområdet, men at disse må komplementeres med kvalitativ forskning for å gi et mer korrekt bilde av verden. Det foreligger derfor et behov for mer kvalitativ forskning i regnskapslitteraturen.

Ifølge Saunders et al. (2012) er en svakhet ved kvalitativ forskning at mulighetene for generalisering av funn til en populasjon er begrenset. Dette vil imidlertid ikke være et avgjørende problem, ettersom utredningen ikke søker å generalisere til en populasjon, men til teori (Vaivio, 2008). Det vil vi gjøre ved å analysere kontekst og det spesifikke; ekspertvurderinger i KNR.

3.3 Forskningsstrategi

For å besvare forskningsspørsmålet har vi valgt å benytte en casestudie som forskningsstrategi. Dette vil være en egnet strategi for å forstå ekspertvurderinger i en KNR-kontekst, da strategien ifølge Saunders et al. (2012) bidrar til å forstå et fenomen innenfor dets virkelige kontekst. Bakgrunnen for valget av en casestudie baserer seg blant annet på casestudiets evne til å besvare forskningsspørsmål bestående av *hvordan?* og *hvorfor?*.

I en regnskapskontekst argumenterer Cooper og Morgan (2008) for at casestudier vil være relevante å benytte, fordi de vil kunne komplementere andre tradisjonelle tilnærminger innen regnskapslitteraturen, samt generere kunnskap. Casestudiet vil derfor kunne øke innsikten i hvordan ekspertvurderinger utføres av KNR-tallene i utarbeidelsen av KNR, og kan således være et bidrag til litteraturen. Utover dette kan casestudier bidra til å redusere gapet mellom regnskapsforskning og -praksis, ved å studere regnskapet i dets organisatoriske kontekst

(Ahrens & Dent, 1998). Fordelen med å studere KNR ved bruk av en casestudie er at vi kan oppnå en bedre forståelse av, og rikere innsikt i hvordan regnskapet fungerer, fordi vi ser det fra et organisatorisk perspektiv (Ahrens & Dent, 1998). Vi har derfor valgt å undersøke KNR ved hjelp av en casestudie av Seksjon for nasjonalregnskap i SSB. På denne måten vil vi få bedre innsikt i hvordan man arbeider med KNR, og herunder hvilke prosesser, prinsipper og hensyn som ligger til grunn for utarbeidelsen av KNR. Videre argumenterer Ahrens og Dent (1998) for at en casestudie vil øke leserens forståelse av hvordan regnskapet fungerer i praksis, ved at forskningsstrategien dekomponerer og forklarer virkeligheten. Strategien vil således hjelpe oss å forstå KNR utover det rent tekniske, samt gi oss en forståelse av sammenhengen og relasjonen KNR har til en bredere kontekst.

Vi velger i vår utredning å benytte et enkelt case for å analysere vurderingsprosessen i KNR. Det er en naturlig følge av at det er Seksjon for nasjonalregnskap som produserer KNR. Ifølge Dyer og Wilkins (1991) er det ikke antall case som er det sentrale spørsmålet. Det viktigste er å forstå og fremstille konteksten av fenomenet på en slik måte at også leseren forstår konteksten (Dyer & Wilkins, 1991). Vaivio (2008) argumenterer for bruk av et enkelt case da det gjør det mulig å studere fenomenet i den detaljerte konteksten det finner sted, samt at det vil bidra med en kontekstuell rik forklaring av fenomenet som studeres. Et enkelt case vil således være av verdi for utredningen, da vi bedre kan forstå konteksten hvor det utføres ekspertvurderinger, og de sosiale dynamikkene som omgir disse, innad i Seksjon for nasjonalregnskap. I kapittel 4 vil vi derfor definere valg av SSB som vårt case, da dette ifølge Yin referert i Saunders et al. (2012) er et viktig aspekt ved valg av ett enkelt case. Ved hjelp av en utfyllende beskrivelse av Seksjon for nasjonalregnskap og produksjonen av KNR, vil vi forsøke å gi leseren mulighet for å oppnå god forståelse av konteksten.

3.4 Innsamling av data

I følgende delkapitler presenteres utredningens valg av metode for innsamling av data.

3.4.1 Datamateriale

I forskning kan man benytte primær- eller sekundærdata. Denne utredningen benytter i hovedsak primærdata i form av flere intervju og én observasjon. Primærdata er innsamlet av forskeren selv, for et bestemt formål, og for å besvare et avgrenset forskningsspørsmål (Saunders et al., 2012). Videre benyttes også sekundærdata, som er eksisterende datakilder samlet inn av andre, og gjerne til andre formål (Saunders et al., 2012). Av sekundærdata benyttes SSBs hjemmesider, samt andre internettressurser og rapporter utgitt i forbindelse med SSBs egne prosjekter.

3.4.2 Intervju: Intervjuguide og gjennomføring

Primærkilden i denne utredningen er semi-strukturerte intervjuer. Noen av intervjuene har likevel også vært av mer ustrukturert form. Vi finner denne kombinasjonen av semi-strukturerte og ustrukturerte intervju for å være hensiktsmessig å benytte i vår utredning. De ustrukturerte intervjuene ga oss den nødvendige kunnskapen om generelle forhold i Seksjon for nasjonalregnskap, mens de semi-strukturerte intervjuene har gitt oss informasjon om ekspertvurderinger av tallmaterialet i produksjonen av KNR. Sammenlagt har vi gjennomført i overkant av syv timer intervju, som bidrar med god innsikt i hvordan de arbeider i Seksjon for nasjonalregnskap, nasjonalregnskapets historie, samt informasjon om intervjuobjektene og deres bakgrunn i SSB. Innsikt i dette vil være relevant for å kunne besvare forskningsspørsmålet.

Temaene og spørsmålene til intervjuene ble utledet gjennom to intervjuguider i forkant av intervjuene. Årsaken til at vi har benyttet to intervjuguider er at vi hadde et opphold mellom andre og tredje intervjurunde, der vi hadde anledning for å gå tilbake til litteraturen og finne ytterligere aspekter ved ekspertvurderingene vi ønsket å belyse. Intervjuguidene ble utarbeidet med utgangspunkt i relevant litteratur, med fokus på ekspertvurderinger. Hensikten med dette var å sikre at intervjuene dekket det relevante emnet, samt at vi ønsket å strukturere intervjuet basert på et teoretisk utgangspunkt. Det medvirket til å avdekke relevant informasjon om ekspertvurderingenes karakter, og benyttelsen av dem i utarbeidelsen av KNR. Det har

imidlertid vært naturlig å gå utover intervjuguiden ved å stille relevante oppfølgingsspørsmål, eller be om et eksempel, der det har vært behov for mer utdypende informasjon fra intervjuobjektet. Slik har intervjuguidene vært retningsgivende, men med anledning for oppfølgingsspørsmål for oppnå et helhetlig bilde av hvordan ekspertvurderingene fungerer i produksjonen av KNR. En åpen og fleksibel intervjuguide har således vært viktig.

Vi gjennomførte alle intervjuene ansikt til ansikt i SSBs lokaler i Oslo. I forkant av intervjuene ble intervjuobjektet informert om intervjuets tema, med unntak av de innledende intervjuene som var mer ustrukturerte. Her ønsket vi å få generell innsikt i hvordan de arbeider i Seksjon for nasjonaregnskap, nasjonalregnskapets historie, samt bli kjent med intervjuobjektene og deres bakgrunn i SSB. Formålet med å informere om intervjuenes tema i forkant av gjennomføringen i de resterende intervjuene, var å gi intervjuobjektet muligheten til gjøre seg opp en mening om det var ønskelig delta i utredningen, samtidig som at intervjuobjektet hadde anledning for forberede seg innenfor tema. I tillegg informerte vi om intervjulengden, som varierte mellom en halvtime og en og en halv time, avhengig av intervjuet og intervjuobjektets stilling.

Under intervjuene stilte vi åpne spørsmål direkte knyttet opp mot utredningens tema. De åpne spørsmålene ble benyttet for å kunne lede intervjuobjektet inn på temaet, samtidig som det ga mulighet for intervjuobjektet å utdype svarene ytterligere. Utover dette har de åpne spørsmålene gjort det mulig å komme inn på momenter vi ikke hadde forutsett, men som var verdifulle for analysen og for å besvare forskningsspørsmålet. De semi-strukturerte intervjuene er av fleksibel karakter da intervjuet er planlagt, men med rom for endringer underveis (Saunders et al., 2012).

3.4.2.1 Utvalg

Vi utførte totalt åtte intervjuer med ansatte innenfor Seksjon for nasjonalregnskap. Det er i hovedsak seksjonsleder for Seksjon for nasjonalregnskap som har fungert som vår kontaktperson i SSB. Det er i samarbeid med henne, samt koordinator for KNR, vi har identifisert relevante nøkkelpersoner knyttet til vurdering av KNR-tallene. Koordinator for KNR har også vært behjelpelig med å opprette kontakt med disse personene.

Relevante nøkkelpersoner for utredningen er ansatte i Seksjon for nasjonalregnskap som blant annet arbeider med å vurdere tallmaterialet for KNR, innenfor ulike næringer og arbeidsområder. Det er imidlertid et varierende behov for ekspertvurderinger innenfor de ulike næringene, i tillegg til varierende erfaring blant de ansatte. Det var derfor naturlig å intervju ansatte av ulik bakgrunn og stilling, for å oppnå et differensiert og mer komplett bilde av vurderingsprosessen. Det har således blitt benyttet et ikke-sannsynlighetsutvalg i utredningen som baserer seg på et utvalg der sannsynligheten for at en person blir valgt, ikke er kjent (Saunders et al., 2012). Videre ble teknikken formålsbestemt utvalg (fritt oversatt fra purposive sampling) benyttet da vi valgte ut personene vi mente best kunne bidra til å besvare forskningsspørsmålet (Saunders et al., 2012).

Utvalgsstørrelsen avhenger av hva man ønsker å finne ut, hva som vil være hensiktsmessig, og hva som kan gjennomføres med de ressurser man har tilgjengelig (Patton, 2002). Patton (2002) fremhever at utredningens validitet og innsikten man får fra de innsamlede dataene, avhenger i større grad av datainnsamling og –analyse, og i mindre grad størrelsen på utvalget. Saunders et al. (2012) anbefaler videre å fortsette å samle inn kvalitative data inntil man har et datagrunnlag som er dekkende, og det å utføre ytterligere intervjuer ikke vil tilføre ny informasjon. Intervjuene baserer seg på et utvalg på fire ulike ansatte i Seksjon for nasjonalregnskap. Bakgrunnen for intervjuenes utvalgsstørrelse skyldes i første omgang at vi ikke før sent ut i utredningen fikk tilgang på flere intervjuobjekter, noe som gjorde at vi hadde begrenset med tid igjen for å utføre ytterligere intervjuer. Det var imidlertid ikke avgjørende, da vi etter fullførte intervju anså innsamlet datamateriale for å være dekkende for å besvare forskningsspørsmålet, i tillegg til at vi gjennomførte en observasjon, som omtales i neste delkapittel. Basert på at alle intervjuobjektene jobber aktivt med å vurdere tallmaterialet som inngår i KNR, samt er av ulik bakgrunn og stillingsnivå, vil intervjuobjektene bidra til å belyse vurderingsprosessen fra ulike vinkler. Derfor anser vi dette som et godt utvalg bestående av personer som kan bidra til å besvare forskningsspørsmålet.

3.4.3 Observasjon

I tillegg til de utførte intervjuene var en av forfatterne tilstede og observerte et oppsummerende møte som Seksjon for nasjonalregnskap har i forbindelse med publiseringen av KNR. Innledningsvis i møtet informerte møteleder om at møtet ville bli observert, og avklarte at det var i orden at det som ble sagt, ble tatt opp på bånd. Utover dette var det ikke noe kontakt mellom forsker og de deltakende på møtet. Tilstede var ansatte i Seksjon for nasjonalregnskap som er involvert i KNR-produksjonen. Observasjonen bidro med innsikt i produksjonen av KNR, og hvordan enkelte av de fremsatte KNR-tallene var vurdert.

3.4.4 Dokumenter

Rapportene *Kvalitetsarbeid knyttet til kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR)* (Evensen, 2004), *Tiltak for å forbedre dialogen mellom fagseksjonene og Kvartalsvis nasjonalregnskap* (Bakke, Berge, Erikstad & Kordahl, 2008), samt boken *Nasjonalregnskapets historie i Norge* (Halvorsen et al., 2011) er blant sekundærkildene vi har benyttet i utredningen. Samlet har disse bidratt med viktig og utfyllende informasjon utover hva intervjuene og observasjonen ga oss, både hva gjelder produksjonen av KNR, vurderingene som inngår her, og hvem som inngår i prosessen. På denne måten har de vært viktig for å besvare utredningens forskningsspørsmål.

3.5 Analyse av data

Innsamlingen av data gjennom de semi-strukturerte intervjuene og observasjonen, gjorde at vi satt igjen med store mengder rådata, i form av lydopptak og observasjonsnotater. Datamaterialets størrelse gjorde det nødvendig å transkribere intervjuene, for å få en oversikt over datamaterialet, samt for å forenklet den videre prosessen med å analysere og trekke sammenhenger i datamaterialet. I arbeidet med å transkribere intervjuene har vi hatt fokus på å transkribere intervjuobjektets utsagn ordrett. Ved sitering i utredningen har vi gjengitt sitatet i den konteksten det ble sagt, samt fokusert på direkte gjengivelse i den grad det var mulig.

Innledningsvis i dataanalysen var målet å bli kjent med dataene, og vi gikk derfor systematisk gjennom alle transkriberte intervju, samt observasjonsnotatene. Det ga oss et innblikk i hvilke mønstre vi kunne forvente oss i det innsamlede datamaterialet. I neste omgang gjennomgikk vi intervjuene mer grundig, og tolket utsagn for å avdekke aspekter ved ekspertvurderingene. For deretter å gjennomgå observasjonsnotatene på samme måte. Vi identifiserte da kategorier som var både konsept- og datadrevet, hvorav de konseptdrevne kategoriene tok utgangspunkt i vårt litterære grunnlag om ekspertvurderinger, mens de datadrevne kategoriene oppsto fra innsikt i innsamlet data (Saunders et al., 2012). Kategoriene ble så kodet basert på aspekter ved ekspertvurderinger fra eksisterende litteratur, forhold ved vurderingene som gjorde seg gjeldende underveis i analysen, samt begreper som fremkom gjennom intervjuobjektens utsagn (Saunders et al., 2012).

Når kategoriene var kodet gikk vi tilbake til intervjuene og observasjonsnotatene, og hentet ut utsagn som vi plasserte inn under passende kategorier, slik at vi videre kunne undersøke sammenhenger og mønstre i de ulike kategoriene. Vi opprettet da egne Word-dokument for hver kategori, hvor vi satte inn alle relevante utsagn innenfor kategorien. Det gjorde det mulig å selektere ut og omarrangere innsamlede data, og gjorde datagrunnlaget mer håndterbart (Saunders et al., 2012). Det ga også en oversiktlig fremstilling av sentrale momenter knyttet til de ulike aspektene ved ekspertvurderinger. Eksempler på koder vi benyttet er *Verdianker* og *Erfaring*.

Koden *Verdianker* benyttet vi for sitater der intervjuobjektet brukte dette begrepet for å beskrive fremgangsmåte ved ekspertvurdering. Dette var således en kategori som gjorde seg gjeldende gjennom intervjuobjektens utsagn. Et eksempel på et slik sitat er;

”Når vi skal vurdere så må vi alltid ha en annen, det jeg har sagt som et sånt ankerfeste. Du må ha et eller annet å vurdere det mot.”

Erfaring benyttet vi for sitater som omhandlet hvorvidt erfaring inngikk som en del av ekspertvurderingene. Denne kategorien fremkom som et aspekt ved ekspertvurderinger basert på vårt teoretiske grunnlag. Et eksempel på et av sitatene;

”Ofte så tenker vi ganske likt, fordi man får erfaring. Så lærer man seg etter hvert å se på hva man skal vurdere opp mot i de forskjellige tilfellene. Og da er det gjerne egentlig ganske ofte en relativt grei avgjørelse å ta da.”

Ved å analysere datamaterialet på denne måten, kom vi fram til ulike aspekter ved ekspertvurderingene, som ga innsikt i hvordan ekspertvurderinger utføres i KNR.

3.6 utfordringer ved datakvaliteten

I enhver studie eksisterer det utfordringer knyttet til kvaliteten på innsamlede data. Kvaliteten på våre data vil vurderes etter validitet og reliabilitet (Saunders et al., 2012). Litteraturen peker på at skillet mellom validitet og reliabilitet ikke er like tydelig i kvalitativ forskning som det er i kvantitativ forskning (Lincoln & Guba, 1985; Golafshani, 2003; Bono & McNamara, 2011; Saunders et al., 2012). Vi vil i dette delkapitlet vurdere begrepene om validitet og reliabilitet i et kvalitativt perspektiv, samt at vi vil vurdere potensielle bias, observatøreffekt og utredningens generaliseringsevne.

3.6.1 Validitet

Maxwell (2005, s. 122) presenterer følgende forklaring på validitet i kvalitativ forskning: *”The correctness or credibility of a description, conclusion, explanation, interpretation, or other sort of account”*. Validitet omhandler altså hvorvidt våre forskningsresultater gir uttrykk for hva de hevder å gi uttrykk for.

Et aspekt ved utredningen som kan svekke validiteten, er utvalgsstørrelsen. Vi har basert oss på flere intervjuer med et fåtall ansatte, og innenfor Seksjon for nasjonalregnskap. Det var viktig for oss å analysere prosessen innenfor akkurat denne seksjonen i SSB, ettersom det er den som i siste instans sørger for det ferdigstilte regnskapet som publiseres. Derfor anser vi vurderingene som disse ansatte gjennomfører som særlig viktig. Vi har også intervjuet ansatte med ulik stillingsbetegnelse og erfaring, hvorav intervjuobjektene sine posisjoner krever bruk av

ekspertvurdering i mer eller mindre grad. På bakgrunn av dette vil vi samlet sett anse utvalget som representativt i denne konteksten.

Under intervjuene hadde vi stort fokus på å bruke enkelt språk, uten innslag av for mye fagspesifikk terminologi. Dette gjorde vi for å sikre intervjuobjektene forståelse av spørsmålene. I tillegg stilte vi oppfølgings- og kontrollspørsmål, for å bedre sikre at vi oppfattet den faktiske meningen bak intervjuobjektene svar, samtidig som vi da kunne teste intervjuobjektets forståelse av spørsmålene. Det gjorde at vi fikk oppklart enkelte misforståelser som oppsto underveis, og styrket vår evne til å tolke dataene, og således også validiteten.

Et annet moment som styrker validiteten er at vi i arbeidet med analysen aktivt har benyttet oss av SSBs internettressurser og prosjekt- og forskningsrapporter, som supplement til datamaterialet fra intervjuene. Innhenting av informasjon fra andre kilder har styrket vår forståelse for prosessene i produksjonen av KNR, og fungerer som en triangulering av dataene (Creswell & Miller, 2000). Observasjonen som ble utført har også bidratt til å styrke validiteten, fordi det tillot oss å studere deler av arbeidet med KNR i sin naturlige kontekst.

Seksjonen for nasjonalregnskap har på generell basis stilt seg svært positiv til forskning som dreier seg om KNR spesielt, med tanke på det begrensede utvalget forskning som er til stede per dags dato. Utredningen er derfor aktuell for seksjonen, og de har i den forbindelse vært svært samarbeidsvillige, med hensyn til å bidra med etterspurt informasjon. Dette anser vi som momenter som øker påliteligheten i informasjonen intervjuobjektene har delt, og som videre styrker validiteten.

3.6.2 Reliabilitet

Reliabilitet omhandler hvorvidt datainnsamlingsteknikkene skaper konsistens i funnene over tid, eller at det er transparens i hvordan man gir mening til dataene (Saunders et al., 2012, s. 726). Ifølge Saunders et al. (2012) er repliserbarhet i kvalitativ forskning imidlertid verken mulig eller realistisk, uten å potensielt undergrave en viktig styrke ved denne type forskning;

nemlig fleksibiliteten. Cooper og Morgan (2008) peker på at det sjeldent er ønskelig å replisere en studie, men at det er prinsippet om repliserbarhet som er viktig.

Bruk av semi-strukturerte intervjuer kan svekke reliabiliteten i denne utredningen, ettersom det er en ustrukturert, fremfor standardisert måte å gjennomføre datainnsamlingen. Denne utfordringen forsøkte vi å imøtekomme ved å benytte oss av to nøye utarbeidede intervjuguides, som også følger med som vedlegg i utredningen. Dette bidrar til å styrke reliabiliteten. Det er likevel viktig å bemerke at vi beveget oss utenfor intervjuguidene der det var naturlig for å innhente viktig informasjon fra intervjuobjektene.

Thagaard (2013) hevder at reliabilitet i et kvalitativt perspektiv i større grad dreier seg om intern reliabilitet. Intern reliabilitet dreier seg om hvorvidt forskeren evner å være nøyaktig og konkret ved presentasjon av metode for datainnsamling og –analyse. Transparens i hvordan man gir mening til funnene, er også en viktig del av å sikre intern reliabilitet (Saunders et al., 2012; Silverman, 2006). For å sikre reliabiliteten best mulig, har vi tydelig beskrevet valgt metode for både datainnsamling og –analyse, begrunnet våre valg fortløpende, samt fremlagt benyttet intervjuguide. Dette gjør det mulig for andre å bedre forstå utredningens fremgangsmåte og funn, og styrker reliabiliteten.

3.6.3 Intervjuerbias, respondentbias og observatøreffekt

Det foreligger ulike bias og effekter som kan påvirke utredningens validitet og reliabilitet. I følge med våre semi-strukturerte intervjuer er det særlig to typer bias vi ønsker å fremheve, i tillegg til en effekt som kan gjøre seg gjeldende ved observasjon. En av biasene som kan forekomme er intervjuerbias, som omhandler at hvordan intervjueren opptrer og uttrykker seg påvirker respondentens svar (Saunders et al., 2012). Ifølge Vaivio (2008) er det viktig å unngå å lede respondenten i en viss retning, men man må i tillegg sørge for å styre intervjuet unna irrelevante temaer. For å redusere trusselen for intervjuerbias har vi benyttet åpne spørsmål, for å unngå å lede intervjuobjektet i en spesiell retning. Samtidig har spørsmålene vært strukturert på et teoretisk grunnlag for å forsøke å holde oss innenfor tema.

Intervjuerbias kan også innebære tolkningsfeil eller selektiv tolkning (Saunders et al., 2012). For å i størst mulig grad unngå fortolkningsfeil har vi som nevnt tatt opp alle intervjuer på lydbånd, og transkribert dem ordrett. Dette har i tillegg gitt oss anledning til å fokusere på intervjuobjektet og stille kontrollspørsmål for å bedre sikre at vi ikke tolker respondentens utsagn feil. Ettersom vi gjennomførte intervjuene ansikt til ansikt, har vi også hatt anledning for å observere intervjuobjektet, noe som gjør at vi kunne oppfatte intervjuobjektets reaksjon på spørsmålene.

Den andre type bias vi ønsker å belyse er respondentbias, som omhandler at intervjuobjektet kun fremstiller deler av en situasjon. Konsekvensen av dette kan være at intervjuobjektet fremstilles i en sosialt akseptert rolle, eller at bedriften belyses i en positiv eller negativ retning (Saunders et al., 2012). Vi var nøye med å avklare på forhånd hvorvidt intervjuobjektene var komfortable med at samtalen ble tatt opp på bånd. Vi opplever at intervjuobjektene pratet fritt, ærlig, og uttrykte sine personlige meninger, og at vi klarte å skape en trygghet i intervjusituasjonen. Basert på at vår kontaktperson kontaktet intervjuobjektene på vegne av oss, og således også gikk god for prosjektet, er vi av den oppfatning at det bidro til å gi oss som intervjuere kredibilitet. Summen av dette bidrar til å redusere respondentbias, og forbedre datakvaliteten.

I tilknytning til utførelsen av observasjonen er det viktig å være bevisst at det kan oppstå en observatøreffekt (Saunders et al., 2012). Det går ut på at forskeren kan påvirke atferden til dem som observeres, noe som kan føre til lavere reliabilitet (Saunders et al., 2012). Som nevnt var det ikke kontakt mellom forsker og de deltakende på møtet, og ifølge Robson (2011) vil minimalt med interaksjon bidra til å unngå observatøreffekten.

3.6.4 Generaliseringsevne

Cooper og Morgan (2008, s. 173) hevder at man *"(...) must adress questions such as generalizability to what, and for what."* Kvalitative studier eger seg dårlig til statistisk generalisering, som går ut på å generalisere til en populasjon (Saunders et al., 2012). Det er

heller ikke nødvendig, ettersom vi med casestudien søker å analysere kontekst og det spesifikke (Cooper & Morgan, 2008).

I denne utredningen, og i kvalitativ forskning generelt, søker vi å generalisere til teori, og her mer spesifikt til teori om ekspertvurderinger, noe Lukka og Kasanen (1995) omtaler som analytisk generalisering. Denne type generalisering kan ifølge Vaivio (2008) sette teorier i kontakt med den empiriske virkeligheten, og slik avdekke styrker og svakheter, gi grunnlag for å modifisere eller forkaste teori. Saunders et al. (2012) hevder videre at dersom man evner å knytte funnene til eksisterende teori, vil man kunne vise at funnene har signifikans utover det opprinnelige utvalget. Gjennom vår intervjuguide har vi gjort funn som kan relateres til eksisterende teori, og dermed vil utredningen ha en form for generaliseringsevne. Samtidig har vi avdekket aspekter ved ekspertvurderinger som litteraturen sier mindre om, og som dermed kan bidra til å videreutvikle teorien. Ved å studere ekspertvurderinger i KNR-konteksten har vi derfor fått økt innsikt i det generelle fenomenet.

Utover dette hevder Golafshani (2003) at generaliseringsevne kan oppnås gjennom å maksimere utredningens validitet og reliabilitet. Vi har i det foregående argumentert for utredningens validitet og reliabilitet, og kan derfor også på bakgrunn av dette hevde en viss generaliseringsevne.

3.7 Etiske vurderinger

Forskningsetikken har vært et gjennomgående fokus i hele forskningsprosessen, og vi vil i dette kapitlet drøfte hensyn vi har tatt og hvordan vi har gjort etiske vurderinger. Først og fremst har vi hatt fokus på det etiske aspektet i henhold til SSB og Seksjon for nasjonalregnskap. Vi har tilbudt full konfidensialitet til organisasjonen. Dette har vi gjort for å i best mulig grad sikre at intervjuobjektene, og vår kontaktperson i SSB, skal være komfortabel med å prate fritt. I intervjuene har vi presisert at intervjuobjektet står fritt til å la være å svare på spørsmål som oppleves som ubehagelige, eller som intervjuobjektet ikke ønsket å svare på av andre grunner.

Videre anerkjenner vi muligheten for at andres funn og konklusjoner kan ta utgangspunkt i funnene våre. Det har derfor vært viktig å sikre en korrekt og ærlig fremstilling av funnene våre, for å ta hensyn til dem som eventuelt vil lese og bruke våre resultater. Vi har forsøkt å bidra til dette, gjennom å stille åpne spørsmål, transkribere intervjuene ordrett, samt bruke kontroll- og oppfølgingsspørsmål for å sikre at vi fanger opp intervjuobjektets faktiske mening med et utsagn. I kapittel 7 kommenterer vi utredningens begrensninger, for å forsøke å unngå at resultatene blir villedende. I tillegg har vi utarbeidet en fullstendig litteraturliste, som vi refererer nøye til gjennom hele utredningen. Det gir leseren anledning for å ta stilling til kildene vi har benyttet, samt at andre forfattere krediteres for sitt arbeid.

Utover de ovennevnte hensyn er vi bevisste at vi fungerer som ambassadører for NHH, og på bakgrunn av dette har det vært viktig å sørge for et gjennomgående profesjonelt inntrykk av oss selv og arbeidet vi har utført.

4. Case: SSBs Seksjon for nasjonalregnskap

Hensikten med dette kapitlet er å sørge for nødvendig bakgrunnskunnskap om konteksten som studeres, som vil være et viktig bakteppe for å gi leser anledning til å forstå vår analyse og resultater. Innledningsvis vil vi gi en kort presentasjon av kvartalsvis nasjonalregnskap, og den historiske utviklingen av regnskapet. I neste omgang vil vi gi et innblikk i Seksjon for nasjonalregnskap som produserer KNR, før vi avslutningsvis beskriver gangen i produksjonen av KNR.

4.1 Om kvartalsvis nasjonalregnskap

Kvartalsvis nasjonalregnskap beregner kvartalsvise og foreløpige årstall i nasjonalregnskapet (SSB, 2012), og som nevnt i introduksjonen gir KNR en oversikt over den kortsiktige utviklingen i Norges økonomi (Evensen, 2004). KNR er bestående av om lag 60 næringer, og størrelsene som inngår omhandler de realøkonomiske forholdene i Norge. Det innbefatter tjeneste- og varestrømmer, i tillegg til innsats og avlønning av kapital og arbeid. KNR bygger på endelig nasjonalregnskap og korttidsstatistikk, og herunder benyttes det siste årlige nasjonalregnskap som et nivåmessig grunnlag, mens korttidsstatistikkene, som også omtales som kildedata, inngår som indikatorer for utviklingen i nivåtallene. Størrelsene som beregnes i KNR presenteres i ulike tabeller publisert av SSB (Bakke et al., 2008).

4.2 Utviklingen av kvartalsvis nasjonalregnskap

Det gjorde seg tidlig gjeldende (allerede i 1947) at nasjonalregnskapet måtte publiseres med kortere intervaller enn kun årlige, for å være av større nytte i den praktiske politikken (Halvorsen et al., 2011). Utbyggingen av KNR har imidlertid vært en prosess som har strukket seg over en lengre tidsperiode. Den første publiseringen av KNR fant sted i januar 1985, og med dette hadde man fått etablert et etterlengtet analyseverktøy for norsk konjunkturutvikling (Halvorsen et al., 2011, s. 92). I dag produseres og publiseres KNR fire ganger i året, omkring 50 dager etter hvert kvartals utløp.

Siden den gang har SSB drevet med et løpende forbedringsarbeid knyttet til KNR, og blant viktige forbedringer finner man justering av tall etter sesong som har gjort regnskapet mer sammenliknbart mellom ulike perioder. Forbedringsarbeidet kan knyttes opp mot formålet med kvartalsvis nasjonalregnskap, som i følge SSB (2015a, Bakgrunn, avsnitt 2) er ”å gi aktuell og best mulig pålitelig informasjon om den kortsiktige utviklingen i norsk økonomi med utgangspunkt i et helhetlig og konsistent regnskapssystem.”

Basert på det foregående er således KNR et viktig grunnlag for å fremsette økonomiske prognoser og analyser, og for å fatte beslutninger vedrørende hvilken politikk som skal føres (Halvorsen et al., 2011).

4.3 Om Seksjon for nasjonalregnskap

SSB er inndelt i 44 ulike seksjoner, hvorav Seksjon for nasjonalregnskap er en av dem. Arbeidsoppgavene i Seksjon for nasjonalregnskap består blant annet i å produsere årlig og kvartalsvis nasjonalregnskap (SSB, 2015a; SSB, 2015b). Da seksjonen ble opprettet i 1946, hadde den kun fire ansatte. Dette antallet har økt de senere årene, og ligger i dag på rundt 30 personer som er stasjonert på hovedkontoret til SSB i Oslo (Halvorsen et al., 2011).

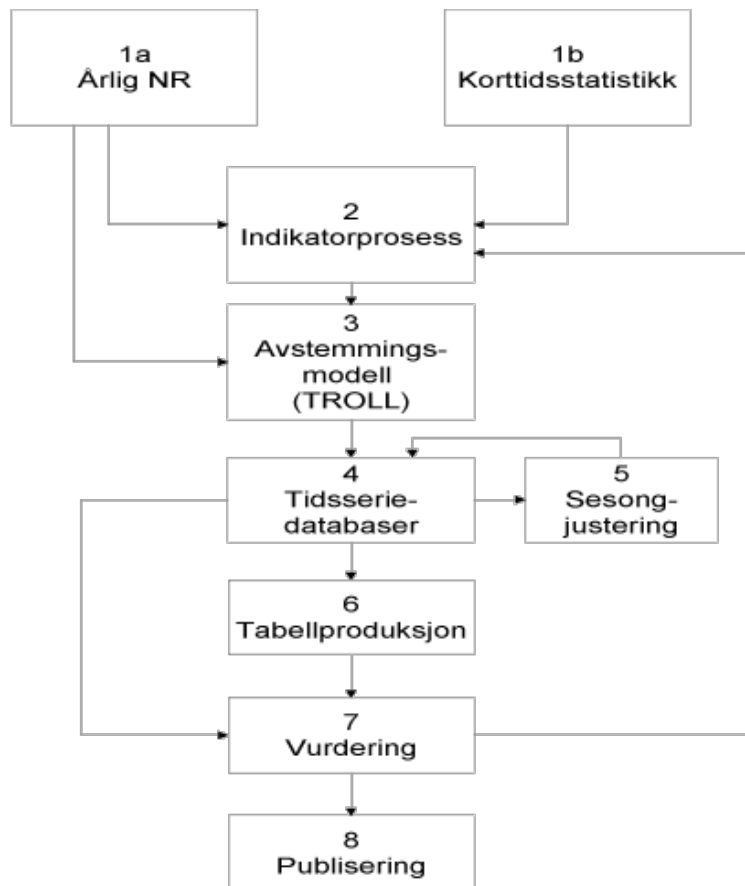
Av de 30 som arbeider på seksjonen, er det om lag 15-16 personer som arbeider med produksjonen av KNR i Seksjon for nasjonalregnskap (H. K. Midsem, personlig kommunikasjon, 13.09.2015). For tre av de ansatte i seksjonen utgjør arbeidet med KNR store deler av deres arbeidsoppgaver. Den ene av dem har hovedansvaret for driften av KNR. Det innebærer alt fra koordinering av KNR-prosessen, til vurdering og faglige innspill knyttet til regnskapsresultatene og publisert KNR. Den andre styrer den tekniske driften av KNR, og har ansvar for å innarbeide data i KNR. Den tredje personen har ansvaret for det metodiske knyttet til sesongjusteringene (H. K. Midsem, personlig kommunikasjon, 16.12.2015). De øvrige som er delaktige i produksjonsprosessen er tildelt ansvarsområder innenfor ulike deler av økonomien, såkalte næringsområder, av varierende størrelse (Evensen, 2004). Deres oppgave er å bearbeide korttidsstatistikk som skal innarbeides i KNR (Bakke et al., 2008). For å demonstrere ansvarsområdene kan en person eksempelvis ha ansvaret for husholdningenes

konsum, mens en annen har ansvar for lønns- og sysselsettingsstatistikken. I KNR benyttes et stort antall kilder. Om lag alle kildene som inngår er bearbeidet statistikk som mottas fra andre seksjoner i SSB. I den forstand er det i praksis en rekke andre medarbeidere i SSB som i større eller mindre grad bidrar til arbeidet med KNR, men denne oppgaven begrenser seg til å se på involverte fra Seksjon for nasjonalregnskap.

Seksjonens ansatte har tradisjonelt vært dominert av samfunnsøkonomer, men dette har endret seg over tid, og nå er også andre faggrupper delaktig i arbeidet med nasjonalregnskapet (Halvorsen et al., 2011). Nyutdannede som starter i seksjonen vil ifølge Halvorsen et al. (2011) ikke være godt nok rustet til arbeidsoppgavene som skal utføres, fordi studiene de siste tiårene ikke gir tilstrekkelig kunnskap om temaet. Halvorsen et al. (2011) hevder derfor at det foreligger et behov for etterutdanning innad i SSB på to til tre år for de nyutdannede. Med dette vil nyutdannede opparbeide seg ønsket kunnskap og erfaring i løpet av de første årene, deriblant vurdering og bruk av statistikk, samt kunnskap om makroøkonomisk analyse (Halvorsen et al., 2011).

4.4 Produksjonen av kvartalsvis nasjonalregnskap

Selve produksjonen av KNR er fremstilt i SSBs egne rapporter som bestående av 8 delprosesser, jmfør figur 1 (Evensen, 2004).

Figur 1: Oversikt over produksjonsprosessen i KNR (Evensen, 2004, s. 16)

Beregningene i KNR tar som nevnt utgangspunkt i endelig nasjonalregnskap og korttidsstatistikk, og innhenting og framskrivning av denne informasjonen utgjør første delprosess (1a og 1b). Videre produseres såkalte økonomiske indikatorer¹ i delprosess 2, som gir tall for, samt utvikling i, en gitt makroøkonomisk variabel i det inneværende kvartalet. I delprosess 3 gjøres det en balansering av tilgang og anvendelse for hvert produkt (Evensen, 2004). I neste omgang blir resultatene fra avstemmingen lagret i tidsseriedatabaser, og dette utgjør delprosess 4. Disse tallene er imidlertid ikke justert for mulige sesong- og kalendereffekter, og derfor utarbeides sesongjusterte tall i delprosess 5. Delprosess 6 dreier seg om å produsere både detaljerte tabeller, for bruk internt i SSB, og mer aggregerte tabeller, for publisering eksternt (SSB, 2015a). Det er delprosess 4 og 5 som danner grunnlaget for

¹ Indikatorene benyttes for å si noe om den løpende utviklingen i økonomien; hvorvidt den økonomiske tilstanden er bedret eller forverret (Economics Online, u.d.).

dette. Neste ledd i prosessen er vurdering av tallmaterialet som har kommet fra de andre delprosessene. Kritiske vurderinger og kontroller av KNR-tallene gjøres imidlertid løpende i de ulike beregningsprosessene. Siste del av prosessen er publiseringen av KNR (Evensen, 2004; SSB, 2015a).

Store deler av prosessen beskrevet i figuren over er automatisert, spesielt kjøring av avstemmingsmodellen, oppdateringen av tidsseriedatabaser og kjøring av tabellprogrammet. Fra Seksjon for nasjonalregnskap mottar korttidsstatistikk fra andre fagseksjoner, til KNR publiseres, må de statistiske dataene og økonomiske indikatorene evalueres. Som figur 1 viser, så er dette en prosess som foregår flere ganger i løpet av produksjonen av KNR, og etter hvert som statistikk og annet tallmateriale gjøres tilgjengelig for seksjonen. Vurderingsprosessen fungerer slik at man innledningsvis evaluerer kildedataene man har tilgjengelig, deretter vurderer man de data som beregnes i KNR. Det utføres derfor løpende vurderinger av tallmaterialet (SSB, 2015a).

I denne utredningen analyserer vi én del av prosessen ved utarbeidelsen av KNR, nærmere bestemt vurderingene av tallmaterialet. Bakgrunnen for valget av den ene delprosessen begrunnes med at dette er en viktig delprosess i utformingen av KNR og de tallene som publiseres, samt at det er her vurderingene av tallmaterialet foregår. Det vil således være den mest interessante delprosessen for denne utredningens forskningsspørsmål.

5. Analyse

I dette kapitlet vil vi analysere og beskrive de mest relevante funnene vi har avdekket basert på vårt datamateriale. Gjennom presentasjon av utsagn, og beskrivelse av vår tolkning av utsagnene, søker vi å besvare utredningens forskningsspørsmål:

Hvordan utfører Seksjon for nasjonalregnskap i Statisk sentralbyrå ekspertvurderinger i produksjonen av kvartalsvis nasjonalregnskap?

Vi søker å strukturere analysen for besvare forskningsspørsmålet ved å dele inn i fem delkapitler;

Delkapittel 5.1 gir et innblikk i hvilke sammenhenger ekspertvurderinger utføres i produksjonen av KNR, henholdsvis ved manglende eller usikre kildedata. Dette vil danne grunnlaget for å forstå den videre analysen. For å belyse dette tar vi utgangspunkt i Meyer og Booker (2001) og Popa et al. (2011).

Delkapittel 5.2 vil analysere erfaring og kunnskap i utførelsen av ekspertvurderingene. Det vil belyse hvordan eksperten nyttiggjør erfaring og kunnskap for å utføre ekspertvurderinger, samt hvilken type. For denne analysen vil vi benytte litteratur formulert av Coles (2002), Harvey og Fischer (2005), Meyer og Booker (2001) og Popa et al. (2011).

Delkapittel 5.3 analyserer hvordan ekspertvurderingene utføres med hensyn til ekspertens bevissthet om egne begrensninger og konferering med andre. Popa et al. (2011) er grunnlaget for analyse av dette.

Delkapittel 5.4 tar for seg hvordan ekspertvurderinger utføres i henhold til de standarder som foreligger for utførelse av ekspertvurderinger i produksjonen av KNR. Brown et al. (1993) og Popa et al. (2011) er vårt utgangspunkt for analyse av standardene.

Delkapittel 5.5 vil analysere metoden verdianker som vi finner at de ansatte i Seksjon for nasjonalregnskap benytter i utførelsen av ekspertvurderingene. For å analysere dette funnet vil vi benytte presentert litteratur av Anderson (1994), Chatfield (2009) og Hutter (2011).

5.1 Usikre eller manglende kildedata

Vi vil i dette delkapitlet analysere i hvilke sammenhenger Seksjon for nasjonalregnskap utfører ekspertvurderinger i produksjonen av KNR. Innsikt i dette vil være nødvendig for den videre analysen. Tidligere litteratur peker på at manglende standarder og metoder for hvordan man skal løse enhver oppgave er en årsak for å bruke ekspertvurderinger (Popa et al., 2011), og videre at ekspertvurderinger kan brukes for å tolke eksisterende data (Meyer & Booker, 2001).

Meyer og Booker (2001) hevder ekspertvurderinger kan benyttes når andre kilder ikke er tilgjengelige, eller som et supplement til knappe eller usikre kildedata. Vi finner at usikre kilder er en årsak som fordrer ekspertvurderinger i produksjonen av KNR;

”Man må på en måte gjøre det (vurdere). Hvis man bare skulle tatt den kilden, så hadde man ikke fått noe særlig ut av det. Ja, fordi det er usikre kilder, eller flere kilder, så man må på en måte vurdere det. Eller så kan det hoppe og sprette.”

- Intervju

Sitatet illustrerer at ekspertvurderinger utføres for å tolke eksisterende data som fremstår som tvilsomme. Det kommer blant annet av at man ikke ville fått noe ut av tallene, dersom man ikke hadde vurdert gyldigheten i dem, og videre at de uten vurdering ville kunne komme til å gi et dårlig bilde av den økonomiske virkeligheten. Ekspertene vil derfor måtte vurdere hva som er et rimelig estimat på den aktuelle størrelsen når kildegrunnet er usikkert.

Fra observasjonen av oppsummeringsmøtet for seksjonen, i forbindelse med publisert KNR, presenterte møteleder spesifikt nedjustering av veksten i én størrelse. Dette ble gjort fordi det tidligere hadde vært problemer med størrelsen og således ansett som en usikker kilde. Etter vurdering av størrelsen, fant de veksten for å være urimelig i forhold til den øvrige veksten i

økonomien. De vurderte og justerte derfor veksten slik at den ga et mer nøytralt utslag på den øvrige utviklingen i økonomien. I påfølgende intervju, ved spørsmål om dette spesifikt, ble det gitt følgende forklaring;

”Så det, i dette tilfellet så ble det utslag, som ikke vi tror er realistisk da. Som ikke hang på grep, på en måte.”

- Intervju

Videre fremstår det som viktig å benytte ekspertvurderinger når man har tall som er framskrevet. Dette er størrelser seksjonen mangler tilstrekkelig informasjon om i inneværende kvartal. Framskrivninger gjøres i en modell hvor man setter inn datagrunnlag fra tidligere kvartal, og som beregner enkelte manglende størrelser for inneværende kvartal;

”Framskrivning. Det betyr rett og slett bare at vi ikke har et kildetall som er lagt inn. Og da er det en veldig enkel modellberegning, som tar utgangspunkt i de siste kvartalens resultat. Så den framskriver bare veksten som har vært de tre siste kvartaler, så vektes de kvartalene da. Hvor det siste kvartal vekter tyngst. Og det er en veldig teknisk framskrivning, som vi er nødt til å vurdere.”

- Intervju

Det er således en automatisert prosess, hvor man får ut systemgenererte størrelser. Tallmaterialet som man får av modellen er imidlertid ikke alltid beskrivende for den faktiske situasjonen i en gitt næring, eller i økonomien som helhet. Det kan blant annet skyldes at det er noe systemet ikke fanger opp, eller at det har skjedd en omveltning i økonomien som gjør at den økonomiske indikatoren viser feil utvikling, dersom den baserer seg på historiske hendelser. Modellen som framskriver manglende kildegrunnlag, framskriver basert på utviklingen de seneste kvartalene. Det skaper et behov for å gå inn og vurdere tallmaterialet nærmere når det er foretatt en framskrivning;

”Nasjonalregnskapet har en dose skjønn. Fordi at hvis du gjør ting veldig mekanisk hele tiden, så ser du at dette her kan ikke være riktig. Og så er det sånn at det er et stort

system, kjempestort, samtidig som det er et minisystem av Norge. Og da er det noen sammenhenger du ikke har, som er basert på en undersøkelse eller noe annet. Og det er ikke alltid den er like god, og da må du på en måte velge. Og da er det litt skjønn.”

- Intervju

”Man kan gjøre det mekanisk, men det spørs hvilken konjunktursituasjon du er i, en periode vi var nå fra 2004 hvor alt gikk opp, så var det lett å estimere, joda, det forsetter sikkert på trend. Men når det snur, så er det sånn: Oi! Fordi modellen vil fortsette med trenden. Og da går vi inn og justerer det, og da er det vårt skjønn.”

- Intervju

Det er altså ikke tilstrekkelig å hente ut tallmateriale fra modellene seksjonen benytter, fordi de ikke alltid er dynamiske nok til å fange opp endringer i økonomien.

Utover å anvende ekspertvurderinger ved usikre kildedata, finner vi at Seksjon for nasjonalregnskap også utfører ekspertvurderinger som et supplement til manglende kildegrunnlag;

”Men det er typisk et eksempel på en ting som vi innimellom må gjøre. Fordi vi har veldig mange kilder i KNR, og noen ganger så kan det være noe galt, eller at vi får ikke inn kilden før vi skal publisere for eksempel. Da er vi nødt til å basere oss på å gjøre den type vurderinger. Rett og slett.”

- Intervju

Overordnet ønsker seksjonen med KNR å best mulig gjenspeile den økonomiske situasjonen i Norge. Ekspertvurderinger utføres derfor også når eksperten fanger opp noe som den mener ikke gjenspeiler den økonomiske situasjonen. Dette finner vi igjen i utsagnene gjengitt under;

”Fra korttidsstatistikk-databaser i SSB, og så går det gjennom den der prosessen (refererer til figur 1), og så kommer vi til evaluering, og da begynner prosessen med å studere om det her er fornuftig eller ikke.”

- Intervju

”Det som er viktig for oss det er å se om vi beskriver den økonomiske utviklingen godt nok, og ikke får revisjoner sånn: Nei, det var ikke nedgang det var oppgang, eller motsatt.”

- Intervju

”Når vi lager KNR og det er først og fremst fokus på å få inn kildene, få inn tallene. Men vel så viktig del av arbeidet er jo å analysere den økonomiske situasjonen. Det er jo på en måte virkeligheten vi snakker om, så vi skal dra det fra et litt sånn teoretisk-praktisk nivå til: Hva er det vi egentlig ser her i økonomien? Hvilken situasjon viser dette bildet?”

- Intervju

En viktig del av det å produsere KNR er å sørge for at det gir et godt bilde på Norges økonomiske situasjon. For å kunne gjøre dette fremkommer det av intervjuene at ekspertvurderinger er et viktig supplement til de data som er samlet inn og generert gjennom modellene, samt ved manglende kildegrunnlag.

Basert på det foregående finner vi at Seksjon for nasjonalregnskap utfører ekspertvurderinger for å håndtere manglende og usikre størrelser som inngår i KNR, og at den overordnede årsaken er å fremsette et best mulig bilde av Norges økonomiske situasjon.

5.2 Erfaring og kunnskap

Litteraturen fremhever erfaring og kunnskap som en viktig del når det skal utføres ekspertvurderinger (Coles, 2002; Meyer & Booker, 2001; Popa et al., 2011). Vi vil i dette delkapitlet analysere hvordan erfaring og kunnskap nyttiggjøres i utførelsen av ekspertvurderinger i produksjonen av KNR.

I KNR finner vi at det utføres ekspertvurderinger som baseres på opparbeidet erfaring og kunnskap;

”Det man begynner å gjøre når man begynner å jobbe her er at du får noen næringer som man er ansvarlige for. Da må de liksom først gjøres kjent med kilden deres, og med næringen, og litt sånn med hvordan systemet fungerer. Og så blir man jo mer delaktig, altså du får mer erfaring i hvordan vi håndterer kilden og sånn, etter hvert som man jobber her litt.”

- Intervju

”Ofte så tenker vi ganske likt da, fordi man får erfaring, og så lærer man seg etter hvert, å se på hva man skal vurdere opp mot i de forskjellige tilfellene. Og da er det gjerne egentlig ganske ofte en relativt grei avgjørelse å ta da.”

- Intervju

5.2.1 Erfaring

Det teoretiske grunnlaget fremstiller erfaring som både direkte og indirekte (Harvey & Fischer, 2005). Videre hevder Meyer og Booker (2001) at erfaring blant annet består av utdanning og opplæring på jobben. I Seksjon for nasjonalregnskap fremkommer erfaring slik;

”Man skjønner etter å ha vært med noen runder hva man skal følge med på, og hva som er viktig.”

- Intervju

”Og så er det jo sånn at du opparbeider en viss erfaring etter hvert som du har jobbet med årlige regnskaper. Og det er jo også slik at det gjøres også skjønnsmessige korreksjoner, men så kan du si at du har kanskje et visst grunnlag da for den justeringen, men det er også justeringer som gjøres på et mer solid grunnlag altså.”

- Intervju

Her fremgår det at man gjennom aktiv deltakelse i produksjonen av KNR oppnår direkte erfaring som man nyttiggjør seg i ekspertvurderingene. Ved å gå gjennom produksjonsprosessen for å utarbeide KNR, får de ansatte erfaring med de ulike kildedataene som skaper grunnlaget for KNR. Denne erfaringen benytter de ansatte for å kunne tolke de

eksisterende kildedataene, og videre utføre ekspertvurderinger. En næringsansvarlig i Seksjon for nasjonalregnskap vil ha diverse kildedata som benyttes for å si noe om den økonomiske utviklingen i den gitte næringen. Vi finner at erfaring med de ulike kildene som inngår i KNR, er et viktig utgangspunkt når man skal utføre ekspertvurderinger. Ettersom de arbeider med den samme næringen og følger utviklingen i den over lengre tid, vil de enklere kunne oppfatte forhold som skiller seg ut, eller som fremstår som urimelig. Det opparbeides således direkte erfaring med næringen og kildedataene som inngår her, over tid. Når man har erfaring med kildene, vil man blant annet kjenne til at enkelte av kildene er mer usikre og ikke er like robuste som andre;

”Og så vurderer vi kvalitet på indikatorene. Det vet du når du jobber sånn. Den indikatoren er veldig god – den treffer normalt ikke så bra. Det er sånt som du vet når du har gjort det her, det trenger du ikke gjøre veldig mange ganger for å skjønne. Og da er det det som vi kaller «de svake» indikatorene, de er vi mer tilbøyelig til å gå inn og vurdere.”

- Intervju

Videre fremstår det som viktig å nyttiggjøre seg andres erfaring når man utfører ekspertvurderinger i produksjonen av KNR. Det kommer av at det innenfor seksjonen er ansatte med ulikt erfaringsnivå;

”Men altså vi har folk med forskjellig erfaringsnivå, vi har en god del nye nå da, og de er mer usikre på hvordan de skal gjøre det enn andre. Og som sagt, jeg blir spurt det spørsmålet som du sa: Hva skal jeg se på? Og så er det faktisk ikke så lett å si at du skal gjøre det sånn, for det er ikke sikkert at du skal gjøre det sånn hver gang. Det kan være forskjellige ting.”

- Intervju

”Jeg har jobbet her i straks to år. Og har egentlig hatt de samme arbeidsoppgavene. Ja, og så har det blitt mer og mer at man tar større ansvar. Konsumet er ganske viktig, og seksjonsleder er med i vurderingen.”

- Intervju

De mer uerfarne utfører altså ikke vurderingene alene, men må nyttiggjøre seg andres erfaring for å kunne utføre ekspertvurderinger. Sistnevnte sitat illustrerer videre at intervjuobjektet har hatt de samme arbeidsoppgavene gjennom hele arbeidsforholdet. Det er rimelig å anta at intervjuobjektet i startfasen ikke hadde den samme erfaringen som i dag, og at man således lærer opp etterhvert som man arbeider. Dette stemmer overens med hva det fremkommer i SSBs egne rapporter der Halvorsen et al. (2011) peker på at nyutdannede som kommer rett fra studiene har et behov for ytterligere utdanning innenfor SSB på to til tre år for blant annet å opparbeide seg nødvendig erfaring.

Det fremgår av intervjuene at de ansatte blir satt inn i sine respektive arbeidsoppgaver fra ansettelsestidspunkt, men i starten får bistand fra andre mer erfarne i seksjonen når de skal utføre vurderinger. Seksjonsleder for nasjonalregnskap er en av dem som bistår de nyansatte med sin erfaring, ved å være deltakende i vurderingene. At det er seksjonsleder for nasjonalregnskap som bistår de nyansatte i vurderingsprosessen, kan derfor se ut til å basere seg på lang erfaring innenfor området. De nyansatte får erfaring indirekte ved å observere hvordan mer erfarne ansatte utfører ekspertvurderinger, og deres arbeid knyttet til vurderinger ser ut til å bli mer selvstendig i korrelasjon med erfaring.

5.2.2 Kunnskap

Litteraturen hevder at kunnskap er en viktig del for utførelsen av ekspertvurderinger (Meyer & Booker, 2001; Coles, 2002; Popa et al., 2011). Når det gjelder kunnskap som faktor for å utføre ekspertvurderingene, fremgår det av intervju at kunnskap om landets økonomi er nødvendig;

”Også er det sånn at det er et stort system, kjempestort, samtidig som det er et minisystem av Norge. Og da er det noen sammenhenger du ikke har, som er basert på en undersøkelse eller noe annet. Og det er ikke alltid den er like god, og da må du på en måte velge. Og da er det litt skjønn.”

- Intervju

De skjønnsmessige korreksjonene søker å ivareta formålet med KNR om å vise den kortsiktige utviklingen av landes økonomi (SSB, 2015a). Dette gjør seg gjeldende da intervjuobjektet uttaler at systemet er et minisystem av Norge. Kunnskap om Norges økonomi og sammenhengene i KNR, er viktig for å kunne foreta helhetsvurderinger knyttet til hvorvidt de økonomiske størrelsene gir et reelt bilde av den økonomiske situasjonen i Norge. Det presiseres i andre intervjuer at man ikke kan gjøre slike vurderinger ved kun å se på ett område av økonomien isolert sett. Man må tvert i mot følge med på den økonomiske utviklingen ellers, og ha kunnskap om hvilke sammenhenger man har i regnskapet;

”Og det er problemet hvis du bare ser på mitt (område). Når jeg ser bare på mitt, så kan det se veldig bra ut da. Men det er når det blir slått sammen med alle andre bitene, at det ikke ser bra ut. Det som vi ber folk om det er: Hvordan ser sesongjusterte tall ut? Og hva slags konjunkturperiode er vi i? Og da er det ikke sånn at vi forventer ditt eller datt. Men hvis du får veldig sånn hakkete linjer, så er det sånn der: Hvorfor skjer det.”

- Intervju

”Men, å se det, da må du kjenne, altså erfaringen her går på at du må kjenne hva slags sammenhenger det er. Men hvis du er helt ny, og ikke er noe trent i det, så ser ikke du så lett det.”

- Intervju

Basert på dette ser vi at kunnskapen som er nødvendig under utførelsen av ekspertvurderinger i produksjonen av KNR er kunnskap om økonomien og om hvilke sammenhenger man har i systemet som nasjonalregnskapet utgjør.

5.3 Bevissthet rundt egne begrensninger og konferering

Bevissthet rundt egne begrensninger i utførelsen av ekspertvurderinger fremstår i litteraturen som viktig (Popa et al., 2011). Videre kan konferering med andre når man utfører ekspertvurderinger ifølge Popa et al. (2011) forhindre potensielle konsekvenser av ens egne begrensninger.

Ekspertene i Seksjon for nasjonalregnskap uttrykker bevissthet rundt sine egne begrensninger ved vurdering av KNR-tallene i følgende sitater;

”Man blir litt, altså man er kanskje ikke grundige nok med analysene og vurderingene og litt forutinntatt, og så bommer man litt, og så må man revidere i etterkant.”

- Intervju

”Men nei, det skjer jo at vi gjør feil (i vurderingene) ja. Vi er ikke ufeilbarlige på noen som helst måte.”

- Intervju

”Det er når statistikkgrunnlaget ikke er så helt godt, og man kanskje ikke er nøye nok med å lese av linjene, analysere dataene og kanskje også er litt, hva skal vi si da, litt forutinntatt. Altså man kan la seg påvirke av media. Så nei, så skjer det jo at vi bommer litt, ja.”

- Intervju

Det fremkommer at ekspertvurderingene utføres med bevissthet rundt egne begrensninger. Sitatene viser blant annet til begrensningen som gjør seg gjeldende ved at man ikke er grundig nok eller unøyaktig når vurderingen utføres. Videre vises det til at påvirkning fra media kan gjøre en forutinntatt, og dermed påvirke vurderingene som utføres. Det kan føre til at man gjør feilvurderinger, fordi man har sett for seg at en størrelse skal ligge i et bestemt intervall. Sitatene tyder således på at det foreligger bevissthet rundt egne begrensninger. Feilvurderinger kan videre få konsekvenser;

”Ja, selyfølgelig (gjort feilvurderinger), fordi det er usikre kilder og sånn. Men det viste seg vel hvert fall da at totalt sett så endret ikke bildet seg så mye. Det er noe med at, noe tok vi litt for mye opp og noe var litt for lavt, men totalt sett så det greit ut. Men det er jo vanskelig når det er varierende kildebruk da, og noen ganger kan jo kildene også endre seg eller sånn. Så ja, det er ikke alltid at man treffer helt. Men må bare prøve å treffe så godt man kan.”

- Intervju

Her fremgår det at konsekvensene av feilvurderinger i dette tilfellet ikke påvirker det totale bildet av økonomien i stor grad, men det er ikke alltid at det er tilfellet;

”Den (feilvurderingen) fikk store økonomiske konsekvenser.”

- Intervju

Sitatet illustrerer at enkelte feilvurderinger gjort av ansatte i seksjonen, dersom av en viss størrelse, kan få uheldige konsekvenser for økonomien.

Vi finner videre at ekspertvurderinger utføres ved bruk av konferering med andre. Konfereringen i Seksjon for nasjonalregnskap fremstår som både formell og uformell. Den preges av blant annet kontinuerlig dialog mellom ulike næringsansvarlige, koordinator for KNR, seksjonsleder for nasjonalregnskapet, og andre fagseksjoner. Dette gjenspeiler den uformelle delen av det;

”Det (vurderingene) gjøres gjennom løpende drøfting, med de som sitter på grunnlagsstatistikken. Og de som er ansvarlig for næringsområdene her på nasjonalregnskapet.”

- Intervju

”Og så hender det at, hvis noe ser veldig rart ut at jeg går og spør de som har ansvar for næringene; hva har skjedd her? Så man har på en måte en samtale gående.”

- Intervju

”Så når vi ansetter nye folk så må de få sitt ansvarsområde. Så de sitter her da, men da må de jo snakke mye sammen, de må jo snakke med folk som er mer erfarne. Så de har da disse møtene, og mange går til koordinator for KNR. Noen går til seksjonsleder for nasjonalregnskapet.”

- Intervju

Av sitatene ser konfereringen ut til å preges av blant annet løpende dialog mellom ulike næringsansvarlige, koordinator for KNR, seksjonsleder for nasjonalregnskapet, og andre fagseksjoner.

I tillegg har Seksjon for nasjonalregnskap mer formalisert konferering med andre deler av organisasjonen, for å vurdere KNR-tallene i samarbeid. Dette inngår som en viktig del av produksjonen av KNR og for å utføre ekspertvurderinger av KNR-tallene. Seksjon for nasjonalregnskap samler i denne forbindelse eksperter fra ulike deler av organisasjonen for arbeidsmøter hvor de diskuterer og vurderer tallene sammen. Man henter da blant annet inn enkelte ansatte fra fagseksjonene, de som leverer tall til seksjonen, samt fra forskningsavdelingen, som er ansvarlig for å lage prognoser for utviklingen i økonomien. De som velges ut for å bidra på arbeidsmøtene har således ulik erfaring og kunnskap og kan bidra med ulike innfallsvinkler, noe som anses som nyttig når man utfører ekspertvurderinger;

”Ja, de er de som er ansvarlige for å lage prognosene, som SSB publiserer i konjunkturtendensene, som kommer hvert kvartal de også. Og da er jo det et verdifullt møte, fordi de har gjerne en annen tilnærming. Altså mens vi sitter og ser veldig detaljert på tallene, en rekke kilder, osv. Så er de veldig opptatt av helheten, og har god oversikt over de generelle trendene i økonomien. Så det er en verdifull ressurs i vurderingen av tallene.”

- Intervju

”Det er veldig nyttige tilbakemeldinger vi får der. Og der er det også noen som er veldig erfarne. Som har gjort det her alltid. Og så er det også nye der da, som selvfølgelig ikke bidrar så mye da, men er med på det her.”

- Intervju

Sitatene illustrerer at arbeidsmøtene anses som en svært verdifull ressurs i utarbeidelsen av KNR, og for å utføre ekspertvurderinger. Det skyldes at arbeidsmøtene bidrar til å øke forståelsen for de tallene man har for utviklingen innad i ulike næringer, eller for utviklingen i økonomien generelt sett. Dermed oppnår seksjonen et godt grunnlag for å vurdere de økonomiske størrelsene, basert på flere ulike innfallsvinkler. Det gjør at man kan foreta

veloverveide ekspertvurderinger, hvor eksperter med ulike innfallsvinkler sammen kan foreta en bedre vurdering enn én person alene;

”Det er jo et veldig viktig bidrag i den totale analysen. Det er disse som gjerne sitter på detaljene, og hvorfor. Ja, vi ser at vi har en sterk utvikling i investeringen i offentlig forvaltning, for eksempel. Så er det gjerne de som jobber med statistikken for offentlig sektor som sitter på detaljkunnskapen om hva dette er. Og det er sånne type ting vi diskuterer på de ulike arbeidsmøtene.”

- Intervju

”En ting er å få tallene, en annen ting er å kunne ha en diskusjon rundt bakenforliggende årsaker, og deres generelle inntrykk av hva som skjer da, innenfor deres område. Det er jo veldig nyttig, og veldig viktig i prosessen.”

- Intervju

Uavhengig av hvordan konfereringen foregår, anses det i seksjonen for å være verdifullt å konferere med andre i vurderingen av KNR-tallene. Det fremkommer av det ovennevnte at det i produksjonen av KNR har forekommet feilvurderinger, som har gitt utslag på økonomien, i større eller mindre grad. Vi finner at ekspertvurderingene utføres ved hjelp av konferering med andre, blant annet for å utføre veloverveide vurderinger, og dette kan i neste omgang bidra til å forhindre potensielle feilvurderinger.

5.4 Standarder

Litteraturen vektlegger at eksperten må ivareta de standarder som foreligger i utførelsen av ekspertvurderinger (Popa et al., 2011). Basert på litteraturen fremkommer det at standarder ikke nødvendigvis er fullstendig retningsgivende, men likevel er verdifulle da de setter begrensinger for individets ekspertvurderinger, samt gjør det mulig å trekke gyldige slutninger basert på vurderingene (Brown et al., 1993). I dette delkapitlet vil vi analysere hvilke standarder som ligger til grunn for ekspertvurderingene som utføres i produksjonen av KNR.

SSB og Seksjon for nasjonalregnskap er underlagt regelverk for produksjonen av KNR og årlig nasjonalregnskap, som følge av at Norge er med i det europeisk økonomiske samarbeidsområde (EØS). Eurostat stiller krav til hvilke størrelser SSB skal inkludere i regnskapet, samt hvilken kvalitet regnskapet skal ha. Utover dette legger ikke Eurostat føringer for hvordan man skal fremskaffe størrelsene;

”Det er ingen krav fra EØS på hvordan du skal jobbe. Eurostat krever kun at vi lager tall for a, b, c. Men interne prosesser: De er våre.”

- Intervju

Seksjon for nasjonalregnskap har imidlertid standarder internt, knyttet til hvordan ekspertvurderingene utføres. Begrunnelse av ekspertvurderingene som foretas er en av standardene Seksjon for nasjonalregnskap opererer med. Dette illustreres i følgende sitater;

”Ja, det (vurderinger) foregår liksom litt sånn hele tiden. Og så blir de enige for eksempel: okei, vi, vi prøver å justere det der. Ikke sant? Med en eller annen begrunnelse. Det er en regel vi har. Det skal alltid begrunnes. Hvorfor.”

- Intervju

”Det som er viktig for oss, det er at det produktet vi formidler, kan vi forklare og begrunne hvorfor det er sånn som det er. Så vi må føle oss trygge på den historien som vi forteller.”

- Intervju

Av sitatene fremgår det således at når man har satt en tallstørrelse basert på en ekspertvurdering, så skal det alltid begrunnes. Ekspertvurderingene som Seksjon for nasjonalregnskap utfører, fører i neste omgang til justering av de aktuelle tallene. Justeringen som foretas kommer altså som følge av en vurdering. Ved å begrunne kan man gå tilbake for å se hvorfor man har gjort de vurderingene man har gjort. Dette gjøres for å kunne forsvare vurderingene. Videre fremkommer det av intervjuene en annen standard i produksjonen av KNR, som er at begrunnelsen for ekspertvurderingen må dokumenteres;

”Vi har en sånn fil der vi lagrer for eksempel korreksjoner på ting da. Så vi kan dokumentere hele tiden hva vi har gjort. Og da må det stå: Er rettet fordi det ikke hang sammen med, eller fordi at, ja. Altså en eller annen begrunnelse skal vi ha. Så det er et krav. Og vi lager dokumentasjonsnotat også som vi kan se på senere, for å se hva det var vi hadde gjort og tenkt.”

- Intervju

Sitatet over illustrerer at foruten om å dokumentere hva og hvorfor, dokumenteres det for å skape transparens i KNR og for å kunne ha oversikt. Det gjennomgående i sitatene, og intervjuene generelt, er således viktigheten av å dokumentere under ekspertvurderingene å kunne videreformidle bakgrunnen for vurderingene. Begrunnelse og dokumentasjon er altså viktige standarder i utførelsen av ekspertvurderingene.

5.5 Verdianker

Litteraturen innenfor ekspertvurderinger fremsetter ingen konkrete metoder for hvordan man skal utføre ekspertvurderinger. Med hjelp av tidligere litteratur innenfor andre felt kan vi likevel skille ut en metode som Seksjon for nasjonalregnskap benytter i utførelsen av ekspertvurderinger (Hutter, 2011; Anderson, 1994; Chatfield, 2009). Vi finner at de i Seksjon for nasjonalregnskap utfører ekspertvurderinger ved hjelp av ulike verdianker;

”Når vi skal vurdere så må vi alltid ha en annen, det jeg har sagt som et sånt ankerfeste. Du må ha et eller annet å vurdere det mot. Så det har vi.”

- Intervju

”Noen anker må du ha. Og hvis det henger sammen: Jippi! Og hvis det ikke henger sammen: Hvorfor ikke? Da går vi dypere inn og ser på det.”

- Intervju

I KNR-konteksten brukes tilgjengelig tallmateriale som et anker for å utføre vurdering av en annen størrelse. Dette er en viktig del av vurderingsprosessen, og gjør at ekspertene kan forklare og forsvare sin vurdering noe Popa et al. (2011) fremsetter som en viktig del av det å utføre ekspertvurderinger. I tillegg bidrar det til å gjøre vurderingen sammenliknbar;

”Ja, så vi prøver alltid å finne et anker en eller annen plass som vi sammenlikner med. Konfronterer. Henger det sammen? Da er det ikke sånn at det skal være samme tall, eller noe sånt.”

- Intervju

Et anker benyttes således som et referansepunkt, noe som er i tråd med Hutter (2011). Det fremgår av sitatet at et viktig poeng er at verdiankeret skal fungere som et sammenlikningsgrunnlag, og ikke at man forventer å finne nøyaktig samme tall. I denne sammenheng kan man eksempelvis bruke en økonomisk indikator som et anker for å vurdere om utviklingen i en annen økonomisk indikator er rimelig. Dette er illustrert i sitatet under;

”Du må ha et eller annet å vurdere det mot. Så det har vi. Men det er altså forskjellig fra type indikatorer, fordi at noen beholder vi, og sier at sånn er det.”

- Intervju

Det er altså ikke slik at det kreves et verdianker for alle typer indikatorer, men henholdsvis dem som er basert på usikre kilder, og man derfor må vurdere. Dersom seksjonen anser indikatoren for å være sikker og av høy kvalitet, vil man derfor ikke ha behov for å gjøre en ekspertvurdering. Et annet eksempel på hvordan verdianker benyttes for å håndtere usikre kilder kan utledes fra følgende sitat;

”For eksempel hvis vi mangler en kilde da. Sånn som det kan hende for tjenestene. At ikke vi har noe særlig informasjon liggende inne. Da har vi ikke veldig mye å basere oss på. Da er det rett og slett bare sånn at vi vet lite egentlig. Så da må vi se på andre ting. For eksempel så kan vi se på utviklingen i timeverkene. Passer den? For der vi ikke har kilde, så vil modellen framskrive. Den vil bare lage et tall,

basert på veksten de tre siste kvartalene. Og da må vi vurdere det. Hvordan passer den framskrivningen ift. timeverkstallene? Hva blir utslaget? Hvordan er bildet ellers?"

- Intervju

Sitatet illustrerer at bruk av verdiankeret i ekspertvurderinger kan gi en indikasjon på hvorvidt det er sammenheng mellom to ulike størrelser når det foreligger usikkert kildegrunnlag for ett av dem. I dette tilfellet kan man bruke utviklingen i en annen størrelse; timeverkstallene, for å vurdere hvorvidt framskrivningen gjengir et realistisk bilde av den økonomiske utviklingen i den usikre størrelsen.

Et eksempel som viser viktigheten av å benytte ekspertvurderinger, og videre et verdianker som referansepunkt, er en situasjon som oppsto på 1980-tallet hvor man fikk et svært undervurdert anslag på konsumet (Halvorsen et al., 2011). En av de viktigste økonomiske indikatorene, som måler omsetningen i detalj- og handelsnæringene, er ment å være en god indikator på husholdningenes varekonsum i KNR. Det var imidlertid ikke tilfellet denne perioden, hvor man senere fant at utvalget for kilden var for gammelt. Gamle bedrifter gikk konkurs, eller hadde lav omsetning, fordi de ikke klarte å henge med i tiden, mens nye bedrifter hadde svært høy omsetning. Kun de gamle, og ikke de nye bedriftene var med i utvalget, og man fikk en undervurdert størrelse på konsumet. Dette kunne man imidlertid fanget opp tidligere, dersom man hadde sammenliknet tettere opp mot momsinnbetalingene, som i seg selv var en indikasjon på at konsumet burde være høyere;

"De innbetalte momstallene. De var mye høyere, det var helt opplagt at vi skulle hatt høyere konsum."

- Intervju

Videre finner vi at ekspertene i Seksjon for nasjonalregnskap benytter tidsserier som et verdianker for å utføre ekspertvurderinger. Ifølge Chatfield (2009) er tidsserieanalyser nyttig for å kunne si noe om fremtidige verdier i en tidsserie. Det finner vi gjeldende i ekspertvurderingene i KNR;

”Det (vurderingene) går etter erfaring og kunnskap på områder, men samtidig så er det systematisk i den forstand at vi ser på det i forhold til tidsserieutvikling.”

- Intervju

Når ekspertene i Seksjon for nasjonalregnskap gjør en slik tidsserieanalyse anvendes tidsseriedatabasene, for den aktuelle kilden, indikatoren eller næringen, for å se på hvordan trenden har vært innenfor den gitte størrelsen. På denne måten kan de utføre vurderingen ved hjelp av trenden som fremgår av tidsserieanalysen. Det bidrar til at ekspertene kan gjøre sin vurdering basert på et transparent grunnlag.

Bruk av tidsserieanalyse inngår som en viktig del av det å utføre ekspertvurderingene i Seksjon for nasjonalregnskap;

”Vi bruker mye tidsserieanalyser for å se på hvordan ting utvikler seg.”

- Intervju

”En annen måte (å vurdere), det er å se på næringen selv, for eksempel. Og se på litt sånn historisk hvordan har den utviklet seg.”

- Intervju

”Alternativt, så er det noen som allerede går inn tidlig og ser på indikatorene, som ser at tidsserieutviklingen på den er rar. ”

- Intervju

Tidsserier fremstår således som et viktig verdianker for utførelsen av ekspertvurderingene, ved at ekspertene kan vurdere hvorvidt utviklingen i en gitt økonomisk indikator eller næring fremstår som rimelig. Basert på de data seksjonen har om den historiske utviklingen for en gitt økonomisk indikator eller næring, kan ekspertene danne seg en formening om hvordan verdiene i tidsserien burde se ut.

Utover det at verdiankeret bidrar i ekspertvurderingene ved å være et sammenligningsgrunnlag for usikre størrelser, finner vi en ytterligere sammenheng seksjonen hvor bruker det. Når man skal sette en manglende størrelse, legges ekspertvurdering til grunn for anslaget på denne størrelsen. Eksperten kan da nyttiggjøre seg en annen type verdianker;

”Substituttpris. Ok vi har ikke pris på det, men kan bruke det, da det historisk treffer veldig bra på det. Så kan du bruke det isteden. Det vil vi velge da. Og så vet vi at det er det vi har gjort.”

- Intervju

Sitatet illustrerer at seksjonen kan bruke et verdianker som omtales som substituttpris, dersom en størrelse mangler, og man har funnet at en annen størrelse pleier å være nokså lik.

Vi finner således at verdianker brukes som en metode for å utføre ekspertvurderinger. Verdiankeret er tilgjengelige tallstørrelser som benyttes som et referansepunkt i sammenhenger med usikkert eller manglende kildegrunnlag. Vi finner at det eksisterer ulike typer verdiankere; utviklingen i en annen tallstørrelse, tidsserier og substituttpris.

6. Diskusjon

I dette kapitlet vil vi diskutere resultatene fra analysen, ved å sammenlikne og knytte våre funn opp mot tidligere litteratur. De mest sentrale funnene gjort i analysen vil presenteres. Vi søker ved dette å utvide presentert teori innen ekspertvurderinger og nasjonalregnskapet, samt bidra med ny innsikt om ekspertvurderinger i en KNR-kontekst.

Vi vil innledningsvis diskutere i hvilke sammenhenger Seksjon for nasjonalregnskap utfører ekspertvurderinger i produksjonen av KNR. Videre vil vi diskutere sentrale forhold ved hvordan ekspertvurderingene utføres i seksjonen, herunder erfaring og kunnskap, bevissthet rundt egne begrensninger og konferering med andre, samt standarder og metoden verdianker.

6.1 Ekspertvurderinger i nasjonalregnskapet

Et av formålene med utredningen var å analysere ekspertvurderinger i en KNR-kontekst. Vi er ikke kjent med at andre har studert dette tidligere, og vi mener utredningen derfor bidrar med viktig innsikt i hva som ligger til grunn for det publiserte nasjonalregnskapet, og hvilket arbeid som må utføres for å produsere tall over økonomien.

Studier om hvordan nasjonalregnskapet produseres har blitt etterlyst i tidligere litteratur (Suzuki, 2003), grunnet at nasjonalregnskapet er av stor viktighet for økonomisk politikk og styring. I denne sammenheng bidrar utredningen til litteraturen innenfor nasjonalregnskapet, ved at den gir innsikt i produksjonen av KNR. Som avdekket i analysen er det å utføre ekspertvurderinger en nødvendighet i produksjonen av KNR. Det er i tråd med tidligere litteratur innenfor regnskap, som peker på at ekspertvurderinger er en naturlig følge av regnskapsprosessens innhold, og at ekspertvurderinger er en viktig ressurs i arbeidet med regnskapet (Wojdak, 1970). Selv om det foreligger forskjeller i regnskap på bedriftsnivå og nasjonalt nivå, er det likevel ikke uventet at våre resultater sier det samme.

Ifølge Popa et al. (2011) vil ekspertvurderinger være et nødvendig element ved mangel på standarder og metoder for hvordan man skal løse en oppgave. Basert på våre funn i analysen

fremgår ikke dette som gjeldende i Seksjon for nasjonalregnskap. Vi har funnet at ekspertvurderinger utføres i ulike sammenhenger i produksjonen av KNR, deriblant for å håndtere usikre og manglende kildedata. Det er i tråd med Meyer og Booker (2001) som hevder at ekspertvurderinger benyttes når andre kilder ikke er tilgjengelige, eller som supplement når kilder anses som knappe eller tvilsomme. Det er således ikke et uventet funn sett opp mot tidligere litteratur, men er likevel et interessant funn i denne konteksten. I KNR utføres ekspertvurderinger blant annet som en følge av at økonomiske størrelser blir generert gjennom automatiserte modeller, og derfor må vurderes i forhold til hvorvidt de kan anses å gjenspeile et virkelighetsnært bilde av økonomien. Dette kan ses i sammenheng med tidligere litteratur innenfor regnskapsfeltet, som fremhever ekspertvurderinger som en måte å kunne forstå og rapportere reelle og faktiske forhold når man fremsetter regnskap (Burke, 1964). Dette finner vi igjen i formålet med KNR som er å bidra med pålitelig og aktuell informasjon om kortsiktig utvikling i norsk økonomi (SSB, 2015a).

6.2 Ekspertvurderinger

Et annet interessant funn er forholdene vi finner viktig for utførelsen av ekspertvurderingene i KNR-produksjonen. Det er begrenset med etablerte rammeverk som gir grunnlag for å analysere hvordan ekspertvurderinger utføres. Utredningen har derfor tatt utgangspunkt i ulike teoretiske arbeid knyttet til ekspertvurderinger, samt litteratur knyttet til sentrale konsepter vi har funnet empirisk. Dette vil danne det teoretiske grunnlaget for den videre diskusjonen.

6.2.1 Erfaring og kunnskap

Litteraturen fremhever erfaring og kunnskap som viktige elementer i utførelsen av ekspertvurderinger (Coles, 2002; Meyer & Booker, 2001; Popa et al., 2011). At vi finner støtte for det i analysen er således ikke et uventet funn. Det litteraturen imidlertid nevner mindre om, er hvilken type erfaring og kunnskap som kreves for å utføre ekspertvurderingene. Vi har avdekket at erfaringen som vektlegges som spesielt nødvendig for å utføre ekspertvurderinger, er erfaring med kildedata og næringene som inngår i KNR, og

utviklingen i disse. Eksperten opparbeider seg erfaringen gjennom blant annet aktiv deltakelse i produksjonen av KNR, samt ved å observere mer erfarne ansatte, noe som er i tråd med det Harvey og Fischer (2005) omtaler som henholdsvis direkte og indirekte erfaring. Vi finner også støtte for at erfaring også opparbeides gjennom utdanning og opplæring på arbeid, som hevdet av Meyer og Booker (2001). I tillegg finner vi at det er ulike erfaringsnivå innad i seksjonen, og at det for uerfarne er essensielt å nyttiggjøre seg andres erfaring i utførelsen av ekspertvurderingen.

Videre finner vi at kunnskap om økonomien mer overordnet er essensielt, fordi det ikke er tilstrekkelig å utføre ekspertvurderinger ved å kun se på ett område av økonomien isolert sett. Både spesifikk og generell kunnskap om økonomien anses således å være viktig for utførelsen av ekspertvurderingene. Det kommer av at man må se det fullstendige økonomiske bildet og konsekvensene av ekspertvurderingene. Utover dette er det viktig å kjenne sammenhengene i regnskapet mer generelt, av samme årsak som det foregående.

6.2.2 Bevissthet rundt egne begrensninger og konferering med andre

Popa et al. (2011) hevder at eksperten må være bevisst egne begrensninger i utførelsen av ekspertvurderinger. Vi finner støtte for at ekspertvurderingene i Seksjon for nasjonalregnskap utføres med bevissthet rundt egne begrensninger. Noen av begrensningene det er bevissthet rundt er blant annet at man kan bli forutinntatt eller være unøyaktig ved vurdering av KNR-tallene. Videre gjør det seg gjeldende at de ansattes begrensninger under utførelsen av ekspertvurderingene tilknyttet produksjonen av KNR, kan føre til konsekvenser med varierende innvirkning på økonomien. Ifølge Popa et al. (2011) vil konferering med andre kunne forhindre potensielle konsekvenser av ekspertens egne begrensninger. Vi finner at ekspertvurderingene utføres ved hjelp av konferering med andre for å utføre ekspertvurderinger på godt grunnlag, basert på ulike innfallsvinkler til vurderingen. Det kan anses å bidra til å forhindre feilvurderinger.

Litteraturen sier derimot mindre om hvordan konfereringen bør foregå. Vi har avdekket at de i Seksjon for nasjonalregnskap benytter både uformell konferering, i form av løpende dialog

med andre ansatte, men også mer formalisert konferering ved at det settes opp arbeidsmøter hvor eksperter med ulik erfaring og kunnskap er tilstede.

6.2.3 Standarder

Tidligere litteratur fremhever at eksperten må nyttiggjøre seg eventuelle standarder som foreligger når det utføres ekspertvurderinger (Popa et al., 2011). Vi har funnet at ekspertene i Seksjon for nasjonalregnskap har ulike standarder å ta utgangspunkt i når de utfører ekspertvurderinger av KNR-tallene, noe som er i tråd med tidligere litteratur og således ikke er et uventet funn. Begrunnelse og dokumentering av ekspertvurderingene er standardene vi finner Seksjon for nasjonalregnskap opererer med for utførelsen av ekspertvurderingene. Det fremkommer at en tallstørrelse som settes basert på en ekspertvurdering skal begrunnes, og videre dokumenteres. På denne måten kan begrunnelse og dokumentasjon anses å sette begrensninger for ekspertvurderingene, noe som presiseres av Brown et al. (1993) som en viktig attributt ved standardene som foreligger. Ved å begrunne og dokumentere under utførelsen av ekspertvurderingene kan man forklare vurderingen som er gjort.

6.2.4 Verdianker

Et interessant funn vi har gjort, er at benyttelsen av et verdianker står sentralt i utførelsen av ekspertvurderinger av KNR-tallene. Dette er et vesentlig funn, ettersom tidligere litteratur innenfor ekspertvurderinger er mangelfull hva gjelder konkretisering av metoder eksperten kan benytte for å utføre ekspertvurderinger. Konseptet verdianker finner vi imidlertid i litteratur innenfor vurdering mer generelt, hvor det omtales som et referansepunkt for å utføre en vurdering (Hutter, 2011). Vi finner at dette er gjeldende i KNR-kontekst, der verdiankere er tilgjengelige tallstørrelser som fungerer som et referansepunkt for dem som utfører ekspertvurderinger, i sammenhenger med usikkert eller manglende kildegrunnlag.

I Seksjon for nasjonalregnskap, finner vi at det eksisterer ulike typer verdianker som benyttes for ekspertvurdering av KNR-tallene. Substituttpris er ett verdianker, som benyttes for å sette en manglende størrelse. Her tas det utgangspunkt i en størrelse som pleier å ligge i et

tilsvarende intervall, og den manglende størrelsen vurderes etter denne. Ved usikkerhet knyttet til utviklingen i en tallstørrelse, vil man bruke en utviklingen i en annen tallstørrelse som verdianker.

Videre har vi funnet at tidsserieanalyse fremstår som et annet viktig verdianker. Litteraturen fremhever at tidsserieanalyser er et nyttig verktøy som bidrar med historisk informasjon for å finne fremtidige verdier, og som er av viktighet i analyse av økonomiske tidsserier (Chatfield, 2009). Det kan forklare hvorfor man nyttiggjør seg nettopp dette som verdianker ved usikre kildedata, når KNR-tallene skal vurderes. Ved bruk av tidsserieanalyse anvender eksperten tidsseriedatabasen for den aktuelle størrelsen, og kan ved hjelp av tidsserien vurdere hvorvidt utviklingen i størrelsen er rimelig, eller hva som er et rimelig estimat på den, basert på historiske verdier for samme størrelse. Å benytte tidsserieanalyse som et verdianker i utførelsen av ekspertvurderinger vil imidlertid forde at man opererer i tidsserie, noe som antakelig ikke vil være tilfelle i alle kontekster hvor man bruker ekspertvurderinger.

Hovedpoenget er likeledes at verdiankeret fungerer som et referansepunkt for de ekspertvurderinger som utføres av KNR-tallene i utarbeidelsen av KNR.

7. Konklusjon

7.1 Innledning

Vi har i denne utredningen forsøkt å besvare følgende forskningsspørsmål:

Hvordan utfører Seksjon for nasjonalregnskap i Statistisk sentralbyrå ekspertvurderinger i produksjonen av kvartalsvis nasjonalregnskap?

Formålet med utredningen har vært å bidra til økt forståelse av konseptet ekspertvurderinger i en KNR-kontekst, og med dette utvide eksisterende litteratur om fenomenet ekspertvurderinger og nasjonalregnskapet. For å besvare forskningsspørsmålet har vi gjennomført en kvalitativ studie, hvor vi har benyttet en abduktiv forskningstilnærming. Fremgangsmåten i utredningen har vært å ta utgangspunkt i eksisterende litteratur innenfor ekspertvurderinger, for å undersøke hvilke funn i en KNR-kontekst som er i tråd med det nåværende litteraturgrunnlaget. Der litteraturen har fremstått som mangelfull, har vi supplert med teori om konsepter vi har funnet empirisk, for å beskrive funnene våre.

Resultatene fra analysen ble benyttet for å diskutere interessante funn, og videre å besvare forskningsspørsmålet. I det følgende vil vi presentere utredningens konklusjon og praktiske implikasjoner, begrensninger ved utredningen, samt våre forslag til videre forskning.

7.2 Konklusjon og praktiske implikasjoner

I denne utredningen har vi kommet med flere implikasjoner for praksis. For det første har utredningen bidratt til økt innsikt i ekspertvurderinger i en KNR-kontekst. Det er høyst aktuelt basert på at nasjonalregnskapet er av stor viktighet for økonomisk politikk og styring, men også fordi eksisterende forskning og litteratur ikke har vektlagt dette. Utredningen har vist at utførelse av ekspertvurderinger av KNR-tallene gjør seg gjeldende i sammenhenger ved usikre eller manglende kildedata. Ekspertvurderinger inngår således som en viktig del av

Seksjon for nasjonalregnskaps arbeid med å produsere KNR, som en følge av at SSB med regnskapet søker å fremstille aktuell og pålitelig informasjon om norsk økonomi.

I neste omgang har utredningen bidratt til å utvide innsikten i hvordan ekspertvurderinger utføres i praksis. Vi har avdekket at forhold belyst i tidligere litteratur knyttet til ekspertvurderinger, også gjør seg gjeldende i vårt case. Vi har funnet at erfaring og kunnskap, standarder, bevissthet rundt egne begrensninger og konferering med andre inngår som en viktig del av det å utføre ekspertvurderinger av KNR-tallene.

Videre har utredningen gitt ny innsikt i hvordan ekspertvurderinger av tallmateriale kan utføres. Bruk av metoden verdianker har vist seg å være viktig i utførelsen av ekspertvurderinger i en KNR-kontekst, for å håndtere usikre eller manglende kilde-data. Utredningen har avdekket ulike typer verdiankre. Herunder finner vi utviklingen i en annen tallstørrelse, samt tidsserier, dersom det foreligger et usikkert kildegrunnlag. Ved manglende kildegrunnlag kan en substituttpris anvendes som verdianker. Dette kan også være av verdi for dem som vurderer tallmateriale i andre kontekster, ettersom det gir innsikt i en mulig metode for å utføre ekspertvurderinger. Her kan eksempelvis regnskapsprofesjonen nevnes, hvor bruk av ekspertvurderinger også er en høyst aktuell problemstilling.

7.3 Begrensninger ved utredningen

Manglende litteraturgrunnlag innenfor både KNR og hvordan ekspertvurderinger utføres, har vært en begrensende faktor i denne utredningen. Det har gjort det vanskelig å finne relevant litteratur å basere utredningen på. Når det gjelder hvordan ekspertvurderinger utføres er det få studier som bidrar med et rammeverk for analyse, som vi har vist i vår litteraturliste. Det har vært utfordrende i analysesammenheng, og har gjort at analysen måtte baseres på ulikt litteraturgrunnlag.

For KNR-perspektivet har det begrensede litteraturgrunnlaget medført at vi har måtte basere utredningen på litteratur om ekspertvurderinger innenfor regnskap mer generelt. Vi har imidlertid tatt utgangspunkt i litteratur som er relevant i et KNR-perspektiv, og som videre også kan gjøre funnene våre anvendelige innen regnskap generelt. Vi er likevel klar over

problemer som kan oppstå med å direkte overføre funnene våre til bredere kontekster, da ekspertvurderingene og tilhørende metode kan være spesifikke og direkte knyttet opp mot KNR-konteksten.

Det vi gjerne kunne ønsket oss som en del av datagrunnlaget, var å få være med å observere et av arbeidsmøtene som er beskrevet i analysen. En av forskerne deltok på et av oppsummeringsmøtene Seksjon for nasjonalregnskap har i forbindelse med publisering av KNR, noe som ga oss viktig informasjon relevant informasjon for utredningen. Vi anser det som sannsynlig at observasjon av et arbeidsmøte ville gitt oss et enda bedre innblikk i hvordan vurderingen av tallmaterialet utføres, og ville således kunne bidra med interessant input til utredningen. Det kan tenkes at det er enkelte viktige aspekter ved denne prosessen som ikke ble avdekket i våre intervjuer, men som kunne blitt avdekket ved observasjon av et slikt møte. Det ville også bidra til å øke validiteten i oppgaven, ettersom vi da kunne triangulere funnene vi gjorde i intervjuene opp mot funn ved observasjon. Grunnet sikkerhetsmessige årsaker (fra SSBs side) lot dette seg dessverre ikke gjennomføre.

7.4 Forslag til videre forskning

Gjennom vårt arbeid med denne utredningen har vi kommet frem til flere forslag for videre forskning, som vi anser som interessant å studere nærmere. For det første kunne det være interessant å sammenlikne hvordan man utfører ekspertvurderinger i produksjonen av KNR, på tvers av ulike land. Som det fremgikk av analysen fremsetter ikke Eurostat krav om *hvordan* man skal utarbeide de KNR-tallene, men *hvilke* SSB og tilsvarende organisasjoner i andre land, skal gi informasjon om. Hvordan man gjør det dreier seg derfor i hovedsak om organisasjonens egne interne prosesser. Likevel fremsetter Eurostat krav til kvaliteten på KNR-tallene, deriblant at de skal være sammenliknbare (Evensen, 2004). På bakgrunn av dette ville det være interessant å belyse hvordan ekspertvurderinger gjøres i ulike land, og hvorvidt dette påvirker blant annet sammenliknbarheten.

Forfatterne ønsket i utgangspunktet å analysere ekspertvurderinger i KNR i lys av hvordan det påvirker ulike aspekter ved tallmaterialet. En tanke var da å analysere hvordan

ekspertvurderingene påvirker påliteligheten i de fremsatte KNR-tallene. Basert på det faktum at tallene har stor innflytelse på viktige beslutninger som tas på vegne av samfunnet, kunne det være interessant å gjennomføre en studie på nettopp dette. Det viste seg imidlertid å være for omfattende å gjennomføre i denne utredningen. Med denne utredningen som grunnlag vil man få innblikk i hvordan ekspertvurderingene utføres, og kan bygge på dette ved å analysere påliteligheten i tallmaterialet.

Basert på det mangelfulle forskningsområdet innenfor nasjonalregnskapet generelt, og KNR spesielt, vil det være interessant å foreta videre studier av denne konteksten. Denne utredningen har tatt utgangspunkt i én del av produksjonen av KNR, nemlig vurderingene som utføres. Det ville imidlertid vært interessant å analysere andre deler av produksjonen, basert på den viktige rollen nasjonalregnskapet spiller for økonomisk styring og politikk.

8. Litteraturliste

Ahrens, T., & Dent, J. F. (1998). Accounting and organizations: realizing the richness of field research. *Journal of management accounting research* , 10 (1), 1-39.

Anderson, T. W. (1994). *The statistical analysis of time series*. Wiley.

Bakke, S., Berge, C., Erikstad, O. C., & Kordahl, O.-P. (2008, 5. juni). Tiltak for å forbedre dialogen mellom fagseksjonene og Kvartalsvis nasjonalregnskap. *Notater* , s. 44.

Bloem, A. M., Dippelsman, R., & Mæhle, N. Ø. (2001). *Quarterly national accounts manual: concepts, data sources, and compilation*. Washington DC: International Monetary Fund.

Bogen, J., & Woodward, J. (1988). Saving the phenomena. *The Philosophical Review* , 303-352.

Bolger, F., & Wright, G. (1994). Assessing the quality of expert judgment: Issues and analysis. *Decision support systems* , 11 (1), 1-24.

Bono, J., & McNamara, G. (2011). From the editors publishing in AMJ - Part 2: Research Design. *Academy of Management Journal* , 54 (4), 657–660.

Brown, G. A., Collins, R., & Thornton, D. B. (1993). Professional judgment and accounting standards. *Accounting, Organizations and Society* , 18 (4), 275-289.

Burke, E. J. (1964). Objectivity and Accounting. *The Accounting Review* , 39 (4), 837-849.

Chatfield, C. (2009). *The analysis of Time Series: An Introduction* (6. utg.). CRC press.

Coles, C. (2002). Developing professional judgment. *Journal of Continuing Education in the Health Professions* , 22 (1), 3-10.

Cooper, D. J., & Morgan, W. (2008). Case study research in accounting. *Accounting Horizons* , 22 (2), 159-178.

Coyle, D. (2014). *GDP: A brief but affectionate history*. New Jersey: Princeton University Press.

Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory into Practice* , 39 (3), 124-131.

Davis, M. (1992). Professional judgment. *Perspectives on the Professions* , 11 (2).

Dubois, A., & Gadde, L. E. (2002). Systematic combining: an abductive approach to case research. *Journal of business research* , 55 (7), 553-560.

Dyer, W. G., & Wilkins, A. L. (1991). Better Stories, Not Better Constructs, to Generate Better Theory: A Rejoinder to Eisenhardt. *The Academy of Management Review* , 16 (3), 613–619.

Economics Online. (u.d.). *Managing the economy: Measuring performance*. Hentet 2. november, 2015 fra Economics Online:
http://www.economicsonline.co.uk/Managing_the_economy/Measuring_performance.html

Evensen, T. N. (2004). *Kvalitetsarbeid knyttet til kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR). Rapport fra prosjektgruppen*. Avdeling for økonomisk statistikk/Seksjon for nasjonalregnskap. Statistisk sentralbyrå.

Golafshani, N. (2003). Understanding Reliability and Validity in Qualitative Research. *The Qualitative Report* , 8 (4), 597-606.

Halvorsen, T., Simpson, L., & Skoglund, T. (2011). *Nasjonalregnskapets historie i Norge. Fra fri forskning til lovregulert statistikk* (Vol. 118). Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.

- Hamilton, K. (1996). Pollution and pollution abatement in the national accounts. *Review of Income and Wealth* , 42 (1), 13-33.
- Harvey, N., & Fischer, I. (2005). Development of Experience-Based Judgment and Decision Making: The Role of Outcome Feedback. I T. Betsch, & S. Haberstroh (Red.), *The Routines of Decision Making* (ss. 119-136). New York: Psychology Press.
- Heidhues, E., & Patel, C. (2011). *IFRS and exercise of accountants' professional judgments: Insights and concerns from a German perspective*. Working Paper, Macquarie University.
- Hutter, M. (2011). Infinite Surprises: On the Stabilization of Values in the Creative Industries. I J. Beckert, & P. Aspers (Red.), *The worth of goods: Valuation and pricing in the economy* (ss. 201-220). New York: Oxford University Press.
- Lequiller, F., & Blades, D. (2006). *Understanding national accounts*. OECD Publishing.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Lukka, K., & Kasanen, E. (1995). The problem of generalizability: anecdotes and evidence in accounting research. *Accounting, Auditing & Accountability Journal* , 8 (5), 71-90.
- Maxwell, J. A. (2005). *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Meyer, M. A., & Booker, J. M. (2001). *Eliciting and analyzing expert judgment: a practical guide* (Vol. 7). Society for Industrial & Applied Mathematics.

- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (3. utg.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Popa, I. E., Tudor, A. T., Span, G. A., & Fulop, M. T. (2011). Essential characteristics of a correct professional judgment process. *International Journal of Business Research* , 11 (1).
- Ravallion, M. (2000). Should poverty measures be anchored to the national accounts? *Economic and Political Weekly* , 35 (35/36), 3245-3252.
- Robson, C. (2011). *Real World Research: A Resource for Users of Social Research Methods in Applied Settings* (3. utg.). Chichester: John Wiley.
- Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2012). *Research Methods for Business Students* (6. utg.). Harlow, England: Pearson Education Limited.
- Silverman, D. (2006). *Interpreting Qualitative Data* (3. utg.). London: Sage Publications.
- Statistisk sentralbyrå. (2015b, 9. september). *Nasjonalregnskap og konjunkturer: Årlig nasjonalregnskap*. Hentet 13. september, 2015 fra Statistisk sentralbyrå:
<http://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/statistikker/nr/aar/2015-09-09?fane=om#content>
- Statistisk sentralbyrå. (2012, 16. april). *Nasjonalregnskap og konjunkturer: Begreper i nasjonalregnskapet*. Hentet 12. desember, 2015 fra Statistisk sentralbyrå:
http://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/begreper-i-nasjonalregnskapet#Kvartalsvis_nasjonalregnskap
- Statistisk sentralbyrå. (2015a, 20. august). *Nasjonalregnskap og konjunkturer: Kvartalsvis nasjonalregnskap*. Hentet 1. september, 2015 fra Statistisk sentralbyrå:
<http://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/statistikker/knr/kvartal/2015-08-20?fane=om>

- Suzuki, T. (2003). The accounting figuration of business statistics as a foundation for the spread of economic ideas. *Accounting, Organizations and Society* , 28 (1), 65-95.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode* (3. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Urdari, C., & Tudor, A. T. (2014). Qualitative Studies In Accounting: The Abductive. Research Strategy. *SEA-Practical Application of Science* , 2 (3), 85-92.
- Vaivio, J. (2008). Qualitative management accounting research: rationale, pitfalls and potential. *Qualitative Research in Accounting & Management* , 5 (1), 64-86.
- Wagner, J. W. (1965). Defining Objectivity in Accounting. *The Accounting Review* , 40 (3), 599-605.
- Wojdak, J. F. (1970). Levels of Objectivity in the Accounting Process. *The Accounting Review* , 45 (1), 88-97.

9. Vedlegg

9.1 Intervjuguide 1

Innleder samtale med å beskrive formål for utredningen, og hva det er vi ønsker å gå i dybden på. Vi bemerker hensynet for konfidensialitet og anonymitet dersom ønskelig, samt at alle lydopptak vil transkriberes og slettes. Presisere at resultatene fra intervjuene vil bli presentert til produksjonen av KNR mer overordnet.

Generelt om produksjonsprosessen

1. Kan du kort beskrive produksjonsprosessen?
  - a. Kan du gi et eksempel på en delprosess som inngår her?
2. Dere benytter en korreksjonsfaktor dersom eks. en indikator viser feil utvikling. Kan du si noe om når i prosessen dette gjøres?
  - a. Kan du si noe om hvordan det gjøres?
  - b. Kan du gi et eksempel?
3. Dere har nevnt at dere benytter metoder som ekstrapolering og residualer når dere produserer KNR, under hvilken prosess faller dette?
  - a. Kan du gi et eksempel?
4. Kan du kort beskrive hvordan vurderingsprosessen foregår?
  - a. Kan du beskrive retningslinjene som inngår i prosessen?
5. Dere nevnte sist at dere vurderer statistikker opp mot en annen som metode for å vurdere KNR-tallene. Kan du si noe om hvilke andre metoder som benyttes for å vurdere KNR-tallene?
  - a. Kan du utdype?
6. Kan du si noe om hvilke type tall man vurderer i vurderingsprosessen?
  - a. Kan du gi et eksempel?
7. Vurderer man spesielt noen indikatorer/statistikker, eller vurderer man samtlige?
  - a. Hvis kun enkelte, hvordan velger dere dem ut?
8. Hvordan arbeider dere med vurderingen av tallmaterialet?

-
9. Dere har nevnt at hensynet om aktualitet er svært viktig i prosessen med KNR. Hva legger dere i begrepet aktualitet?
    - a. Kan du gi eksempler på andre hensyn dere anser som viktig?
  10. Dere nevnte sist at vurderingsprosessen både foregår i grupper og individuelt. Kan du beskrive en vurderingsprosess som har foregått i gruppe?
    - a. Kan du beskrive en vurderingsprosess som har foregått individuelt?
  11. Kan du forklare oss når dere sier dere fornøyd med tallmaterialet?
    - a. Kan du gi et eksempel?

Ekspertvurderinger

12. Hvordan vil du beskrive din rolle i vurderingen av tallmaterialet dere får fra fagseksjonene?
13. Det har blitt nevnt at det er flere som inngår i vurderingen av tallmaterialet, hva er bakgrunnen for det?
14. Kan du si noe om hvem som er deltakende i arbeidsmøtene for vurdering av tallmaterialet?
  - a. Hvilken bakgrunn har de?
15. I arbeidsmøtene: Kan du si noe om det har oppstått uenighet i vurderingen av tallmaterialet?
  - a. Kan du utdype?
16. Hvordan vil du beskrive ditt utgangspunktet for vurdering?
  - a. Hva legger du til grunn i din vurdering av tallene?
17. Kan du gi et eksempel på en utfordrende vurderingsprosess?
  - a. Hva var det som gjorde denne vurderingsprosessen utfordrende?
  - b. Hvordan håndterte dere utfordringene?
18. Kan du si noe om hva som ligger til grunn for de vurderinger dere gjør?
  - a. Hva gjør at man går inn og ser nærmere på tallmaterialet?
19. Dere nevnte i forrige samtale at det gjerne mangler statistikk på enkelte områder, enten som følge av at det dreier seg om nye næringer, eller at det er forsinkelse i innsamlingen. Hvordan håndterer dere disse størrelsene?
20. Dere nevnte at brukerne av KNR stiller dere spørsmål knyttet til det publiserte regnskapet. Hva dreier disse spørsmålene seg om i hovedsak?

21. Kan du si noe om hvordan dere dokumenterer de vurderinger som fører til justering av tallmaterialet?
  - a. Kan du gi et eksempel?

9.2 Intervjuguide 2

Innleder samtale med å beskrive formål for utredningen, og hva det er vi ønsker å gå i dybden på. Vi bemerker hensynet for konfidensialitet og anonymitet dersom ønskelig, samt at alle lydopptak vil transkriberes og slettes. Presisere at resultatene fra intervjuene vil bli presentert til produksjonen av KNR mer overordnet.

Om intervjuobjektet

1. Kan du beskrive den jobben du gjør i Seksjon for nasjonalregnskap?
  - a. Hvor lenge har du arbeidet med dette?
  - b. Hvor lenge du har jobbet i seksjonen?
2. Kan du beskrive dine erfaring innenfor feltet?
3. Kan du beskrive din kunnskap innenfor feltet?
4. Kan du fortelle oss hva har du gjort før du startet i SSB?

Ekspertvurderinger

5. Det har blitt nevnt i tidligere intervju at vurderinger forekommer i produksjonen av KNR. Hva er det som gjør at dere går inn og vurderer tall?
  - a. Kan du beskrive retningslinjene som inngår i prosessen?
  - b. Hva er det man søker å oppnå med vurderingene?
  - c. Kan du gi et eksempel på noe som vurderes?
  - d. Hva er bakgrunnen for dette?
6. Det har blitt nevnt at det er flere som inngår i vurderingen av tallmaterialet, hva er bakgrunnen for det?
7. Fra tidligere intervju fremkommer det at du er blant dem som er delaktig i ulike vurderingsprosesser. Kan du beskrive din rolle i vurderingene?
  - a. Kan du forklare hvorfor akkurat du er med å gjør vurderinger av tallmaterialet?
  - b. Når ble du delaktig i vurderingsprosessene?

- c. Hvordan utføres vurderingene?
  - d. Kan du gi et eksempel på en vurdering du har vært delaktig i?
  - e. Kan du gi eksempel på en utfordrende vurderingsprosess?
8. Kan du beskrive en situasjon der det har oppstått en feilvurdering?
- a. Kan du forklare hva som skjedde?
  - b. Hvordan håndterte dere denne situasjonen?
9. Hva er som gjør at man sier seg fornøyd med en vurdering?
10. Hvordan vil du karakterisere vurderingsprosessen av tallmaterialet sammenlignet med de andre prosessene som foregår i produksjonen av KNR tallene?
11. Opplever du at vurderingene dere foretar dere har påvirkning på KNR?
- a. Hvordan da?
12. Kan du si noe om forventningen SSB har til vurderingene som foretas i produksjonsprosessen?
- a. Hva går det ut på?